

אוסף
פירושים מגדולי
הראשונים והאחרונים גורן
אחר גורן לבאר היטב את פירוש
ההגדה ומנהגיה, כדי לקיים בהידור
רב את מצוות סיפור יציאת מצרים

נאסף ונלקט בסייעתא דשמיא
ע"י ישראל יצחק הלוי איצקוביץ

0527635514

אמירת ההגדה

יסוד היהדות, הוא זכייה יליאת מצרים, כי חובת שמירת התורה הוא מטעם "לנוכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מצרים". אע"פ שיש מצוות "זכייה" יליאת מצרים במשך כל השנה, מ"מ יש צליל הסדר מצוות סיפור יליאת מצרים, בצורך חיוב המצווה אינו מצווה אמירה מיוחדת, והיינו אמירת נוסח מיוחד ודי בכך, אלא להאריך עד כמה שאפשר בצרכי נפלאה בסדר הגלות והגאולה, ומצווה זו מפורשת בתורה "והגדת לבנך", וזה לשונו של ספר החינוך:

מצות סיפור יציאת מצרים

לספר בענין יציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן כל אחד כפי צחות לשונו, ולהלל ולשבח השם יתברך על כל הנסים שעשה לנו שם, שנאמר [שמות י"ג, ח'] והגדת לבנך וגו'. וכבר פירשו חכמים דמצות הגדה זו היא בליל חמשה עשר בניסן בשעת אכילת מצה, ומה שאמר הכתוב לבנך, דלאו דוקא בנו, אלא אפילו עם כל בריה.

וענין המצוה, שיזכור הנסים והענינים שאירעו לאבותינו ביציאת מצרים, ואיך לקח האל יתברך נקמתנו מהן. ואפילו בינו לבין עצמו, אם אין שם אחרים, הייב להוציא הדברים בפיו, כדי שיתעורר לבו בדבר, כי בדבור יתעורר הלב.

משרשי מצוה זו, מה שכתוב בקרבן הפסח. ואין מן התימה אם באו לנו מצוות רבות על זה, מצוות עשה ומצוות לא תעשה, כי הוא יסוד גדול ועמוד חזק בתורתנו ובאמונתנו. ועל כן אנו אומרים לעולם בברכותינו ובתפלותינו זכר ליציאת מצרים, לפי שהוא לנו אות ומופת גמור בחידוש העולם, וכי יש אלוה קדמון חפץ ויכול, פועל כל הנמצאות אל היש שהם עליו, ובידו לשנותם אל היש שיחפון בכל זמן מן הזמנים, כמו שעשה במצרים ששינה טבעי העולם בשבילנו, ועשה לנו אותות מחודשים גדולים ועצומים, הלא זה משתק כל כופר בחידוש העולם, ומקיים האמונה בידיעת השם יתברך, וכי השגחתו ויבלתו בכללים ובפרטים כולם.

מצוות הסיפור

וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדַע תְּדַע כִּי גַר יְהִיֶה זְרָעָךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעַבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: וְגַם אֶת הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנֹכִי וְאַזְוָרִי כִּן יֵצְאוּ בְּרַכְשׁ גְּדוֹל: (ברית בין הבתרים - בראשית ט"ו י"ג-י"ד)

במעמד הגדול זו כורת הקב"ה ברית עם אברהם אבינו ע"ה ובו הוא מצטיח לאברהם את הצטחת הארץ והצטחת הזרע, מתבשר אברהם כי בניו ילאו גלות ארוכה בארץ נכר. ההצטחה כוללת גם את קושי השעבוד, גם את אורך הגלות וגם את גודל הישועה. אורך הגלות המצוין בפסוק אינו משך השעבוד במצרים ההצטחה היא לארבע מאות שנה של "גר יהיה זרעך בארץ לא להם" ואכן בפסוקים ובחז"ל מלאנו מספרים שונים להליך השעבוד.

ארבע מאות ושלשים שנה - הזמן מצרית בין הבתרים עד יליאת מצרים.

ארבע מאות שנה - הזמן מלידת יחזקאל עד יליאת מצרים.

מאתיים ועשר שנה - הזמן מירידת בני יעקב בפעם הראשונה לשבוע ארוך עד יליאת מצרים.

מאתיים ותשע שנה - הזמן מירידת יעקב עד יליאת מצרים.

שמונים ושש שנה - זמן השעבוד בפועל.

שנה אחת - משך הזמן של המכות.

חצי שנה - מר"ה פסק השעבוד במצרים לחלוטין.

ערב ירידת יעקב למצרים מתגלה אליו הקב"ה ומצטיח: "אל תירא בדרך מצרימה כי לגוי גדול אשימה שם: אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלה גם עליה" (בראשית מ"ג - ד) גלות מצרים והליאה משם הנם הצטח והיסוד לאמונת היהודי בצורא עולם דבר זה בא לידי ציטוי במעמד הנשגב של ההתגלות האלוהית לעם הנבחר במעמד הר סיני. כאשר בני ישראל זוכים להגיע למדרגת הנבואה ושומעים בעלמם את שתי הדברות הראשונות, וכך מתחילה ההתגלות: "אנכי יי אלהיך אשר הוצאתיך בארץ מצרים מביית עבדים". (עשרת הדברות - שמות כ' ב' - דברים ה' ו') הרמב"ן מצאח את הפתיחה של עשרת הדברות, "יסוד החיוב של העם היהודי לקבל את התורה ולקיים את מצוותיה נובע מחיוב הכרת הטוב של בני ישראל כלפי מי שצדקהו הפרטית השפיע עליהם רוב טובה והוא יאחז מצית עבדים ממצרים".

על חשיבותה של יליאת מצרים והמיוחד באירוע זה לנו למדים בתורה עצמה ארבעים שנה לאחר יליאת מצרים ערב כניסת העם לארץ ישראל משה רבנו אומר לבני ישראל: "כי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך ... או הנסה אלהים לבוא לקנות לך גוי בקרב גוי במסדת באות ובמכותיהם ובמכותיהם ובזרוע נטויה ובמוראים גדלים ככל אשר עשה לכם יי אלהיכם במצרים לעיניך" (דברים ד' ל"ב ו-ל"ד)

סיבת חיבור ההגדה בסדר ונוסח קבוע

כתב בספר סדר היום : ועניין תיקון ההגדה הוא מפני שחיבים אנחנו לספר ביציאת מצרים כלילה הזה, ואין כל העם יודעים עניין כדי לספר, ואע"פ שידעו, יתראו, ולא יספרו, ובפרט אם יאכלו וישתו, ויחטפנו שינה, ולא יגידו דבר. לכן תיקנו חז"ל אלו הדברים בקיטור, מספרים ביציאת מצרים, כדי שיזכו כולם לספר בעניין יציאת מצרים, בין גדולים ובין קטנים.

מחבר סדר ונוסח ההגדה שלנו

כידוע סדר התפילות חיברו אנשי כנסת הגדולה, אולם חיבור סדר ההגדה אינו מפורש שחיברוהו, ואף שזמנה בפסחים מובא חלק נכבד מסדר ההגדה שלנו, אבל מ"מ אין מוזכר שם כל הסדר והנוסח הקיים לפנינו. ומי המחבר אינו ידוע, אבל אין ספק שהוא קדמון מאוד, משום שכבר מלאנו נוסח ההגדה בסידור רב עמרים רב סעדיה גאון שהוא צעך לפני כ - 1600 שנה.

סדר ההגדה

בפסחים¹ איתא בזמנה "מתחיל בנגות ומסיים בשבח", ובגמ' פליגי אמוראים בפירוש המשנה:

דעת רב מתחיל "מתחילה עובדי גלילים היו אבותינו"

ודעת שמואל מתחיל "עבדים היינו"

ובפירוש הגמ' מבואר בראשונים בכמה אופנים:

דעת אבדורחם:

דרב ושמואל חולקים: לדעת רב: היות ואין לנו בזיון גדול ממה שאבותינו היו עובדי ע"ז, לכך מתחילים בזיון ז'. ואין לך שבח גדול שאע"פ כן קירבנו לעבודתו. ודעת שמואל: שכל עניין סיפור יציאת מצרים הוא עניין מיוחד לליל הסדר ואין לערבב דברים אחרים, לכך אין אומרים רק מענייני שיעבוד ויציאת מצרים, ומשום כך אומרים עבדים היינו בלבד. אמנם מוסיף האבדורחם שאנו נוהגים כשניהם, ומזכירים את שני הדברים.

דעת הריטב"א:

ששניהם מודים שאריך לומר גם את החלק של מתחילה היו עובדי ע"ז, וגם עבדים היינו, אלא הם חולקים בזה עדיף להתחיל, לדעת רב: מתחילים מ"מתחילה עובדי ע"ז", והטעם: כי מבחינת הסדר היה מעשה זה קודם לעבדים היינו. ולדעת שמואל: מ"עבדים היינו", והטעם - כי זה תוקף הנס של יציאת מצרים, ולכן עדיף להתחיל בה, ולמעשה אנו נוהגים כדעת שמואל.

סימני הסדר:

היות וליל הסדר ניתנה לכל הציבור, ואין ספק שיש בין הציבור אנשים שאינם בקיאים די בזמנהגי ישראל, ובפרט כליל הסדר שההלכות והמנהגים רבים, לכן סידרו סימנים הכוללים את דיני ומנהגי הסדר, ובהם ידע ויזכור כל אדם את סדר עריכת ליל הסדר.

קדש ורחץ כרפס יחץ מגיד רחצה מוציא מצה מרור כורך שלחן עורך צפון ברך הלל נרצה

הגדה:

בקטע הבא נבאר את סדר ההגדה, ומה אמור קטע זה ללמד, בזמן ההגדה נשתמש עם קטעי ההסבר כחותרות, ולדוגמא: על הקטע "הא לחמא עניא" כתבנו שהוא הזמנת אורחים לסעודה, והיינו שתוכן קטע זה הוא הזמנת אורחים לסעודה, ולכן כשנגיע להגדה לקטע "הא לחמא עניא" הכותרת תהיה הזמנת אורחים לסעודה.

הא לחמא עניא: הזמנת אורחים לסעודה.

מזמנה נשתנה עד ואילו: הנהגות והתירוטים עליהם.

מואילו עד ברוך המקום: תשיבות ומזמנת הס'פ'.

מברוך המקום עד יכול: מזמנה מן התורה אספ'.

הקטע יכול מראש חודש: **ז'אור הפסוק והגדת אכ"ך [זמן החזנה]**

¹ קט"ז.

מתחילה עובדי ע"ז עד צא ולמד: **מזכירים חסדי ה' אע"פ אמותינו היו עובדי ע"ז, עכ"ז קרבנו המקום אצותנו.**

מצא ולמד עד וירעו: צרות על הפסח ארמ' אצא אב'.

מוירעו עד ונצעק: צרות על הפסח וירעו.

מונצעק עד ויוציאנו: צרות על הפסח ונצעק.

מויוציאנו עד רבי יוסי הגלילי: צרות על הפסח ויוציאנו.

מרבי יוסי הגלילי עד כמה מעלות: מכות הימ היו גזוים ממכות מזרים.

מכמה מעלות עד רבי גמליאל: כמה מעלות טובות להי"ת ולכן מצווה להללו ולהלל.

משנה דרבי גמליאל: זימור ג' מצות צפסת.

ביני המאכלים וטעמים

זרוע: מניחים בשר על הקערה זכר לקרבן פסח, ולריכים ללכות, כדי שיהיה נראה כפסח שהיה כלוי דווקא. ולכן נוהגים שלא לאכול כליל הסדר, כדי שלא יהיה נראה כאוכל קדשים בחוץ.

ביצה: במשנה במס' פסחים איתא שנהגו להביא לפניו שני תבשילין, ואיתא בגמ' שטעם הדבר הוא זכר לפסח וחגיגה. וכנתבאר זרוע הוא זכר לפסח, והתבשיל השני אינו מזכר, משום שצגמ"ב² איתא בכמה אפשרויות. אמנם נתפשט המנהג לקחת ביצה. ובכל צד כתב רמז לדבר: שהוא ע"פ הזוהר בעי רחמנא למפרק יתנא, וביצה הוא ג"כ "בעי". וי"א³ שהוא ע"ש אכלות החורבן⁴.

מרור: מכינים לאכילת כזית מרור שמלותו כלילה זה⁵.

חרוסת: מכינים לטבול צד את המרור, וטעמו יתבאר בהמשך.

כרפס: מכינים כדי לאכול צד מיד לאחר הקידוש, וטעמו יתבאר בהמשך⁶.

ג' מצות: מכינים ג' מצות לאכילת כזית מנה שמלותו כלילה זה מה"ת. והטעם שצריך ג' מצות מלאנו ג' הסברים: (1) ע"פ הפשט צריך שתי מצות ללחם משנה כמו בכל צפת ויו"ט, אלא היות וצריך עוד מנה כדי לאכול כזית מנה מפרוסה⁷. לכך לוקחים מנה שלישי. (2) בתשובת רב שרירא גאון מבאר שג' מצות הוא ע"ש מה שאמר אברהם מהרו שלם סאין קמת, והיות שמעשה זה היה בפסח לכך עושים לזה זכר בג' מצות. (3) ע"פ קבלה נקרא ג' המצות בשם כהן לוי וישראל, וכן מרומז לאבותינו אברהם יצחק ויעקב.

סדר הקערה

² קיד:.

³ כך מביא המשנה ברורה. ורבים נתקשו על טעם זה היות ובזמן שבית המקדש היה קיים כבר היו לוקחין שני תבשילין. אמנם נראה שיש כאן עירוב, כי יש בליל הסדר שני מנהגים בעניין הביצה: (1) מנהג להניח ביצה הצלויה באש על הקערה, והוא זכר לחגיגה, והוא מבואר בשו"ע סי' תע"ג. (2) מנהג לאכול ביצה מבושלת רגילה, ומנהג זה הוא לזכר האבילות והוא מבואר בשו"ע סי' תע"ו.

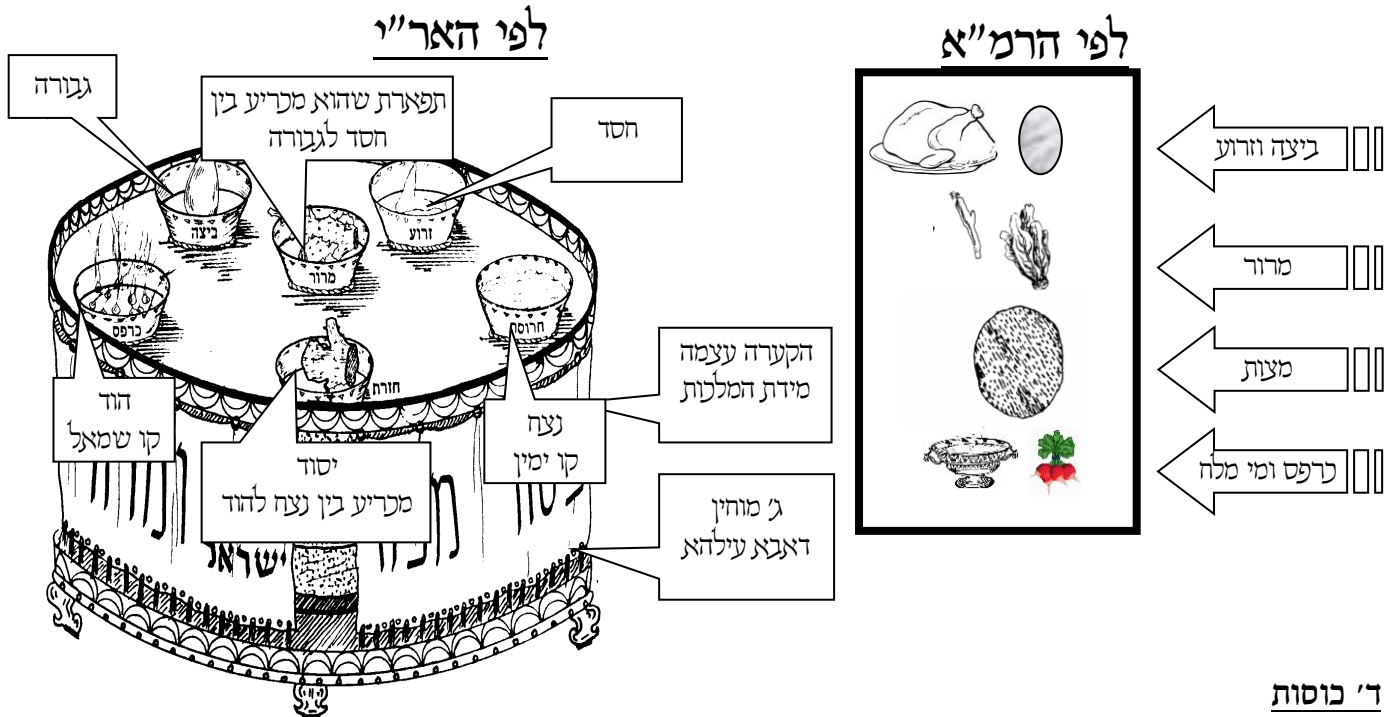
⁴ והקשו המפרשים שלכאורה מה עניין אכלות בליל הסדר, ותירץ הבית הלוי שהיות ובני ישראל יצאו ממצרים קודם ששהו בה 400 שנה כפי שאמר ה' לאברהם אבינו, וא"כ יהיה חשש שח"ו יש עלינו החובה לבוא ולהשלים את השנים שחסרים ל-400 שנה, לכן אנו מזכירים את הגלות הנוראה והארוכה שאם יש עלינו החובה להשלים כבר יצאנו ידי חובתינו לפי כל הדעות. אמנם ברמ"א איתא ע"פ פשוט, כי ידוע שחג הפסח מורה על כל המועדים בסדר א"ת ב"ש, כידוע, וליל הסדר מורה על תשעה באב, ממילא שייך שפיר עניין על תשעה באב.

⁵ ובזמן הזה, אין מצוות מה"ת, משום שמצוות מרור הוא רק כשיש גם קרבן פסח, ובימינו שאין קרבן פסח הוא רק מדרבנן.

⁶ במהותו של כרפס, בערוך ערך כרפס מביא שהיא פטרוזיליא, בקיצור שו"ע כתב שיקח צנון, ורוב העולם נוהגים ליקח תפוז"א.

⁷ כי מצוות אכילת מצה הוא "לחם עוני", ודרכו של העני לאכול בפרוסה, ומשום זה עושים "יחץ", כדי שיהיה פרוסה לכזית מצה.

המנהג להניח את המאכלים בקערה בסדר מסוים:
לפי הרמ"א נסדר בצופן שלא יטרך לעבור על המצות, ממילא ראשון וקרוב אליו יהיה הכרפס והמני מלח (שהרמ"א קודמו חומץ) כי בזה ישתמש ראשונה. לאחריה המצות (והרמ"א סובר שלא מניחים אותו מתחת הקערה) לאחריה המרור, ולאחריה הצינה והזרוע.⁸

ד' כוסות

בליל הסדר נתחייבנו בד' כוסות מדברי חז"ל, ומצאנו רמז מן התורה בד' לשונות של גאולה:

וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם

וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִעַבְדֵיכֶם

וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם בְּזֵרוֹעַ זְטוּיָהּ וּבְשֵׁפְטַיִם זְדָלִים:

וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהָיִיתִי לְכֶם לְאֱלֹהִים

והתוס' מוסיפים ע"ז שגם הנשים חייבות בזה, שאף על פי שזה מצות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות, מ"מ מצווה זו שאני, והן חייבות. והטעם: כי הן היו ג"כ באותו הגם. ומה שאין מצרכין אשר קידשנו... על שתיית ד' כוסות, מצאנו הכל בו היות ואין השתייה בפעם אחת אלא שותין במקוטעים, לכך אין מצרכין.

קידוש הוא כוס ראשון מל' כוסות, ולכן יש בו חובה יותר מקידוש של שאר שבתות וימים טובים, לכך אע"פ שלגבי קידוש של שאר שבתות ההלכה היא שאם אין לו יין לקדש יכול לקדש בפת, כליל הסדר אינו יכול לקדש על הפת (מצה) ולכך כריך להדר ולמצוא יין ממש. וכמו"כ בשאר השבתות יכול לשמוע קידוש מאחר וללא ידי חובתו, אבל כלילה זה מצוה על כל אור"א לעשות קידוש. נוהגים שצכל הד' כוסות כל אחד אינו מוזג לעצמו, אלא אחד מוזג לשני. והטעם: כי כן דרך חירות שאינו מוזג לעצמו אלא מוזגין לו.

לבישת הקיטל

מנהג שהאב לובש קיטל כליל הסדר

❖ הט"ז⁹ כתב שטעם הדבר משום שנראה דרך חירות.

❖ עוד כתב שלא תזוח דעתו מפני השמחה, לכך ילבש בגד מתים. והוסיף שלפי טעם זה מותר גם לאבל להלביש קיטל.

❖ בהגדת מעשה רב הביא שכידוע גאולה מנרים היתה בעבור שהיו מונינים, פי' שהיה להם לבוש אחר, ומלאנו¹⁰ שתלמידים חכמים שצבל בגדיהם מצוניהם, והכוונה שהולכים בצגדי לבן.

⁸ ובחק יעקב כתב שא"צ להקפיד אם המרור קודם לביצה וזרוע, כיוון שאינם למצווה אלא לזכר בעלמא.

⁹ תע"ב סק"ג.

¹⁰ שבת קמה:

❖ המהר"ל (הגדת דברי נגידים 79 מא) הביא שטעם הדבר בעבור שהגוון הלבן מורה על גוון פשוט בלי תערובות, וזא להראות שהגאולה היתה מאתערוחא (התעוררות) ולעילא ללא שום פעולה מאד התחתון.

מצוות הסיבה

חז"ל תקנו שבליל הסדר חייבים להיות מסובין בזמן קיום מצוות הלילה. הסיבה לחיוב ההסבה שכן הוא דרך האנשים החשובים שיושבים מסובין ובלילה זה כל ישראל נוהגים מנהג מלכים ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב.

אופן ההסיבה

יש לנטות על צד שמאל ואוכל ושותה ביד ימין, הסיבה שנבחר צד שמאל מכיוון שיש חשש שמא יקדים קנה לוושט, ולכן גם מי שאיטר את יד ימינו (שמאלי) צריך להסב על שמאל ככל אדם.

דיני הסיבה

- א) כל אדם בישראל אפילו עני.
- ב) בן אכל אביו חייב בהסבה.
- ג) תלמיד אכל רבו אינו מסב אלא אם כן נתן לו רבו רשות מפורשת על כך.
- ד) נשים נהגו בקהילות אשכנז שלא להסב ובקהילות עדות המזרח נהגו להסב.
- ה) אין להסב בזמן אכילת המרור שהרי במרור לא מראים סימני חרות.
- ו) יש מחלוקת האם מסבים באכילת הכרפס כיון שאכילת הכרפס פוטרים את המרור ובמרור אין מסבים.

קִדְשׁ

בשבת מתחילין

ויהי ערב ויהי בקר

יום הששי. ויכלו השמים והארץ וכל צבאם. ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה. ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אתו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלקים לעשות.

בחול מתחילין:

סברי מרנן ורבנן ורבתי

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון¹¹ וקדשנו במצותיו. ותתן לנו יי אלהינו באהבה (בשבת: שבתות למנוחה ו) מועדים לשמחה, חגים וזמנים לששון, את יום (בשבת: השבת ה) ואת יום (חג המצות ה) זמן חרותנו (בשבת: באהבה), מקרא קדש, זכר ליציאת מצרים. כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים, (בשבת: ושבת) ומועדי קדשך (בשבת: באהבה וברצון) בשמחה ובששון הנחלתנו. ברוך אתה יי, מקדש (בשבת: השבת ו) ישראל והזמנים¹².

במוצאי שבת מוסיפין:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, בורא מאורי האש. ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם המבדיל בין קדש לחל, בין אור לחשך, בין ישראל לעמים, בין יום השביעי לששת ימי המעשה. בין קדשת שבת לקדשת יום טוב הבדלת, ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת. הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדשתך. ברוך אתה יי המבדיל בין קדש לקדש.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה.

¹¹ ויש להקשות מדוע בקידוש ישנם שתי כפילויות:

זכר לנו מכל עם, רוממנו מכל לשון.

ולאחר מכן כתוב: כי זנו בחרת ואותנו קידשת.

רבינו יהודה הלוי (בספרו הכוזבי) אומר כי ישנם 5 דרגות בעולם: (1) דומם (2) לומח. (3) חי (4) מדבר. (5) ישראל. כאשר הקב"ה זכר בעם ישראל היו שני שלבים זכריה:

א) "ואתם תהיו לי במלכות כהנים" (שמות י"ט ו) להיינו הפיכת העם היהודי לחסידים זמלרת המדבר.

ב) "זוהי קדושה" (שם) העלה את דרגת ישראל לדרגה החמישית שבצריחה שהיא כליירה חדשה שונה לחלוטין מממות הגוי לכך אנו אומרים זכר לנו מכל עם דהיינו שלב הראשון ואחר כך כי זנו בחרת ואותנו קדשת.

¹² את קידוש השבת אנו מסיימים זמילים "מקדש השבת" ואילו את קידוש הרגלים אנו מסיימים זמילים "מקדש ישראל והזמנים", וקשה מדוע אין אנו מזכירים את ה"ישראל" בקידוש השבת?

ידוע כי שבת נקראת "שבת זראשית" היינו זראשית העולם ועד היום לא זזה שבת ממקומה ולעולם היא תהיה אחר שבת ימי זראשית – ימי המעשה. לעומת זאת יו"ט תלוי בקידוש החודש ככתוב זתורה: "החודש הזה לכם ראש חודשים ראשון הוא לכם לחודש השנה" (שמות י"ז ז) חז"ל אומרים (מדק רבה שמות פרקה טו): "החודש הזה לכם" מסור זידכם שכל קידוש החודש תלוי זרעונם של ישראל. לכן זשבת אנו אומרים: "זרוך אתה ה' מקדש השבת" כי השבת תלויה רק זבה. אך זמועדים אנו אומרים: "מקדש ישראל והזמנים" כי זבתחלה הקב"ה קידש את ישראל שיוכלו לקדש את החודש ורק זתוראה מקידוש החודש שלהם מתקדש החג.

שִׁוּתָהּ רֵב פֶּסַח תִּינֵן בְּחֶסֶדָה

יִרְחֵץ

נוֹטְלִין אֶת הַיָּדַיִם לְאַכִּילַת הַפֶּרֶס וְאֵין מְבָרְכִין "עַל נְטִילַת יָדַיִם"

טעם נטילת ידים היא, משום שבגמ' נפסק שהבא לאכול דבר שטיבולו במשקה כריך נטילת ידים משום סדר טומאה, היות וסתם ידיים עסקניות הם, לכך גזרו שכל ידים הם ראשון לטומאה אם לא נטול ידיו. אמנם כיום לא נהגו בזה, היות וממילא כולנו טמאי מתים. ומבאר החק יעקב שבבילל הסדר שונה, ונטילים ידים, וזאת כדי להתמיה החינוקות שאינם רגילים לראות בשאר ימות השנה שנוהגים כן, ולכן ישאלו.

כֶּרֶפֶס

טוֹבְלִין כֶּרֶפֶס רַק פְּחוֹת מְכַזֵּית בְּמֵי מַלַּח, וּמְבָרְכִין.

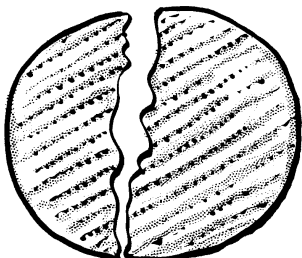
בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרֵי הָאָדָמָה.

טעם אכילת כרפס מבואר בגמרא¹³ כדי להתמיה החינוקות כדי שישאלו, כי אין עושים כן בכל השנה לטבול ירקות לפני הסעודה. ומבאר האבודרהם, שיאכל פחות מכזית, היות ועיקר המטרה היא להתמיה את החינוקות, לכך אפילו בפחות מכזית ג"כ מתמיה, ואם יאכל יותר מכזית יאטרך כעת לזכך ברכה אחרונה. וטעם הטבילה במי מלח, משום שבזמני חז"ל לא היו אוכלים ללא טיבול, אמנם מהראוי היה לטבול בחרוסת (וכן הוא דעת הרבה ראשונים גם טיבול זה הוא בחרוסת) אלא לאין לטבול מכמה טעמים¹⁴.

יֶחֱץ

בְּעַל הַבַּיִת יִבְצַע אֶת הַמִּצְוָה הָאֲמִצְעִית לְשִׁתֵּינָם וּמִצְפִּין אֶת הַחֶלֶק הַגָּדוֹל לְאַפִּיקוֹמֶן, וְאֶת הַחֶלֶק הַקָּטָן מִחֲזִיר לְקָעֵרָה

חולים את המנה לשניים, היות ומאורת אכילת מנה הוא לחם עוני, ואין עני אוכל מנות שלימות כי כן דרך העני לאכול בפרוסה. לכן לפני שאנו מתחילים להתעסק בענייני ההגדה אנו מקיימים זאת.

מִצְוַת הָאֲמִצְעִית

חולים את המנה האמצעית דווקא, והטעם: היות וברכת המוציא היא דווקא על שלימה, ולכן כריך שהמנה העליונה תהיה שלימה, כדי שבברכת המוציא תהיה זמין בידו שלא יעבור על אין מעבירין על המאורה, לכך שובר את האמצעית דווקא.

¹³ קיד.

¹⁴ ברשב"ם (קיד). איתא משום שעדיין לא הביאו אותו. ובאור זרוע איתא משום שחרוסת דומה לטיט, ומרור הוא ג"כ זכר לשיעבוד, ולכן אין טובלין בחרוסת כי אם בעת אכילת מרור.

מגיד

אומרים ההגדה מהא לחמא עניא, עד גאל ישראל. ומגלה המלות משום שזעת ההגדה לריך שתיא המלה מונחת לפניו, אזל בעת הקידוש לנו מכסים את המלות, כמו בשאר השזחות וימים טובים, כדי שלא יראה הפת, וילטוך להקדים ולכרך עליו מדין הלכות קדימה, כמו שנפסק שהמוליא קודם להגפן.

<p>המצוה שלאחר זו, הוא לספר בשבח יציאת מצרים, שהוא חוב על האדם לעולם לספר בשבחים האלו. כך העמדנו, כל אדם המספר ביציאת מצרים, ושמח בספור ההוא בשמחה עתיד הוא לשמוח עם השכינה לעולם הבא, שהיא שמחה מכל צד, שזה הוא אדם השמח באדונו, והקב"ה שמח בספור ההוא שלו.</p>	<p>פקודא פתר דא, לספר בשבחה דיציאת מצרים, דאיהו חיובא על בר נש, לאשתעי בהאי שבחה לעלמין. הכי אוקימנא, כל בר נש דאשתעי ביציאת מצרים, ובחחוא ספור חדי בחדרה, זמין איהו למחרי בשכינתא לעלמא דאתי דהוא חדי מפלא, דהאי איהו בר נש דחדי במריה, וקודשא פריך הוא חדי בחחוא ספור.</p>
<p>בה בשעה, מקבץ הקב"ה את כל החבורה שלו, ואמר להם, לכו ושמעו הספור של השבח שלי שמספרים בני, ושמחים בגאולתי. אז מתקבצים כולם ובאים ומתחברים עם ישראל, ושומעים ספור השבח ששמחים בשמחת הגאולה מאדונם, ובאים ומודים להקב"ה, על כל אלו הנסים והגבורות ומודים לו על עם הקדוש שיש לו בארץ שמחים בשמחת הגאולה של אדונם.</p>	<p>ייה שעתיא, פניש קודשא פריך הוא לכל פמלייא דייליה, ואמר לון, זילו ושמעו ספורא דשבחה דיילי, דקא משתעי בני, וחדאן בפורקני. פדין פלהו מתפנשין, ואתיין ומתחברין בהדיהו דישראל, ושמעו ספורא דשבחה, דקא חדאן בחדוא דפורקנא דמריהון, פדין אתיין ואודן ליה לקודשא פריך הוא, על כל אינון נפון וגבורן ואודאן ליה על עמא קדישא דאית ליה בארעא, דחדאן בחדרה דפורקנא דמאריהון.</p>
<p>או נתוסף לו כח וגבורה למעלה. וישראל בספור ההוא נותנים כח לאדונם, כמלך שנוסף לו כח וגבורה בעת שמשבחים גבורתו ומודים לו, והכל יראים מפניו ועולה כבודו על כולם. ומשום זה, יש לשבח ולספור בספור הזה, כמו שלמדנו. כעין זה חוב הוא על האדם, לספר תמיד לפני הקב"ה ולפרסם הנס בכל אלו הנסים שעשה.</p>	<p>פדין אתוסף ליה הילא וגבורתא לעילא, וישראל בחהוא ספורא ויהי הילא למאריהון, פמלפא, דאתוסף הילא וגבורתא, פד משבחין וגבורתיה, ואודן ליה, וכלהו דחלין מקמיה, ואסתלק יקרית על פלהו. ובגין פה, אית לשבחה ולאשתעי בספור דא פמה דאתמר. פגוונא דא חובה איהו על בר נש, לאשתעי תדיר קמי קודשא פריך הוא, ולפרסומי ניסא בכל אינון ניסין דעבר.</p>
<p>ואם תאמר למה הוא חוב לספר את הנסים, והלא הקב"ה יודע הכל, כל מה שהיה ויהיה לאחר מכן, ולמה הפרסום הוא לפניו על מה שהוא עשה והוא ידע. ומשיב, אלא ודאי צריך האדם לפרסם הנס ולספר לפניו מכל מה שעשה, משום שאלו המלות עולות, וכל הפמליא של מעלה מתקבצים ורואים אותם, ומודים לפני הקב"ה, ועולה כבודו עליהם למעלה ולמטה.</p>	<p>ואי תימא, אמאי איהו חובה, דהא קודשא פריך הוא ידע פלא, כל מה דהרה, ויהי לכתר דנא, אמאי פרסומא דא קמיה, על מה דאיהו עבר, ואיהו ידע. אלא ודאי אצטריך בר נש לפרסומי ניסא, ולאשתעי קמיה בכל מה דאיהו עבר, בגין דאינון מלין סלקין, וכל פמליא דלעילא מתפנשין, וחמאן לון, ואודאן פלהו לקודשא פריך הוא, ואסתלק יקרית עליהו עילא ותתא.</p>

הזמנת אורחים לסעודה

מגלה את המצות מגביה את הקערה ואומר בקול רם:

הא להמא עניא¹⁵ די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים¹⁶. פל דכפין ייתי ויכל, פל דצריך ייתי ויפסה. השתא הכא¹⁷, לשנה הבאה בארעא דישראל. השתא עבדי, לשנה הבאה בני חורין.

מסיר הקערה מעל השלחן¹⁸, מוזגין פס שני וקאן הבן או אחד מן המסגים שואל:

הקויות והתירוטים עליהם

לפני ההגדה הבן שואל, כלכתיב והיה כי ישאלך בנך וכו', שהוא שאלת הבן, ואח"כ עונים לו.

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות?¹⁹

¹⁵ מאמר זה תיקונוהו בצבל, ולכן תיקונוהו בלשון ארמית, כדי שיבינו זאת גם העמי ארצות שאינם מבינים לשון הקודש, אלא ארמית, שהיתה שפת אוחו מקום. אבל סוף הקטע שהוא אמירת "לשנה הבאה" נתקן בלשון הקודש, כדי שלא יבינו הבבלים, כי אם יבינו, יחששו שמה הם מתכוונים למרוד ולעלות לירושלים. אמנם איתא ברכ"י ועוד ראשונים שטעם הדבר שנתקן בלשון ארמית, משום שהמלכאים והמזיקים אינם מבינים כן, כי אילו יאמר בלשון שהם מבינים, היו שומעים מי שהוא רעב יבוא, ויבואו גם הם, ומקלקלים הסעודה. אמנם הסיום "לשנה הבאה בני חורין" הוא תפילה, ולכן נאמר בלשון הקודש, ככל תפילה הנאמרת בלשון הקודש.

¹⁶ בארעא דמצרים וקשה האיך אנו אומרים שמנות הללו אכלו אבותינו במצרים הלוא את המנות אכלו רק בצאתם ממצרים? ותירץ האבן עזרא שגם במצרים נתנו להם המצרים לאכול מזה, כי תכונת המנה שאינו מתעכל מהר, ולכך נתנו להם המצרים לאכול מזה כי ע"י זה הם ירוחו שלא ינטרכו להאכילם הרבה, ומוסיף שגם הוא היה בצדי ונתנו לו לאכול מנה מהאי טעמא. והספורנו כתב שהיו ישראל אוכלים לחם שלא החמיץ, כי המצרים היו מכים ומאיימים בהם שילכו לעבוד, וממילא לא היה שותף לבצק להתפיח.

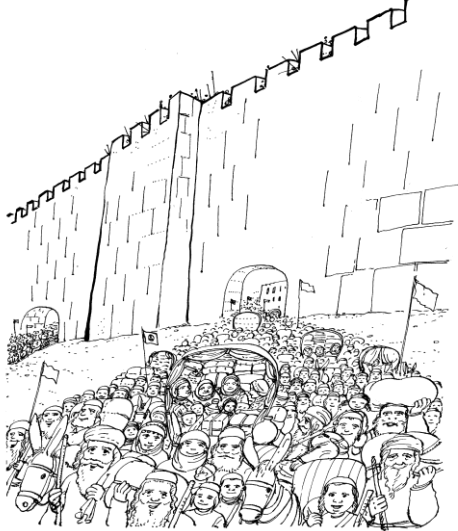
¹⁷ השתא הכא ולכאורה אינו מובן מה שייך קטע זה שאנו מודיעים שלשנה הבאה אנו בארץ ישראל, להזמנת אורחים, ומבאר הערוך לנר שכוונתנו בזה לומר לאורחים שבעת אנו מזמינים אותם בליל הסדר, אע"פ שהם לא הודיעו לנו שכוונתם לבוא ולאכול בליל הסדר בלילה הראשון, אבל בשנה הבאה שנהיה כבר בירושלים אי אפשר לבוא בלילה הראשון, ואריך להודיע בערב פסח. והטעם: כי אין הפסח נשחט אלא למנויו, ולכן אם לא יודיעו בערב פסח ישארו ללל קרבן פסח.

¹⁸ סילוק הקערה טעם הדבר שמשלקין את הקערה היא כדי להתמיה התינוקות, וישאלו שעדיין לא אכלנו ומדוע כבר משלקין את הקערה.

שָׁבַבְל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹבְלִין חֲמִין וּמִצָּה, הַלֵּילָה הַזֶּה – פּוֹלוּ מִצָּה.
 שָׁבַבְל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹבְלִין שְׂאָר יִרְקוֹת²⁰, – הַלֵּילָה הַזֶּה מְרוֹר²¹.
 שָׁבַבְל הַלֵּילוֹת אֵין אָנוּ מִטְּבִילִין אֶפְלוּ פֶּעַם אַחַת, – הַלֵּילָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְּעָמִים²².
 שָׁבַבְל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹבְלִין בֵּין יוֹשְׁבֵין וּבֵין מְסֻבִין, – הַלֵּילָה הַזֶּה פְּלָנוּ מְסֻבִין.

מְנִיחַ אֶת הַקְּעָרָה עַל הַשֻּׁלְחָן. הַמְּצוֹת תִּתְּיַעַה מְגֻלוֹת בְּשַׁעַת אֲמִירַת הַהֲגָדָה:

הַתּוֹלַע

עֲבָדִים הָיִינוּ²³ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם²⁴, וַיּוֹצִיאֵנוּ יי אֱלֹהֵינוּ
 מִשָּׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזִרְעֵ נְטוּיָה.

תְּעֻמוֹת וַחֲמֵת הַסִּפּוֹר

וְאֵלּוּ לֹא הוֹצִיא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם²⁵,
 חָרִי אָנוּ וּבְנֵינוּ וּבְנֵי בְנֵינוּ מִשְׁעֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרְעָה
 בְּמִצְרַיִם²⁶.

וְאֶפְּלוּ פְּלָנוּ חֲכָמִים²⁷, פְּלָנוּ נְבוֹנִים, פְּלָנוּ זְקֵנִים, פְּלָנוּ
 יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה, מִצָּה עֲלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיציאת מִצְרַיִם.
 וְכָל הַמְּרַבֵּה לְסַפֵּר בִּיציאת מִצְרַיִם חָרִי זֶה מִשְׁבַּח²⁸.

¹⁹ הַשִּׁנּוּי בַשְּׁתִּיית הַיַּיִן בִּין הַקּוֹשִׁיּוֹת שֶׁל הַהֲגָדָה לֹא מֵאֲנֹנוּ שׁוֹם שְׂאֵלָה הַעוֹסֶקֶת בְּמָה שְׂאֲנוּ שׁוֹתִים צְלִילָה זֶה ד' כּוֹסוֹת, וּמִתְרַץ הַבְּרַכָּה הַשִּׁיר שֶׁהוּא וְעֵדִיין לֹא שְׁתוּ וְרַק עֵשׂוּ קִידוּשׁ, וְאִ"כ אֵין שׁוֹם שִׁנּוּי הוּא וְגַם בְּשֶׂאֵר יו"ט עוֹשִׂים קִידוּשׁ, וְמָה שְׁשׁוֹתִים לְאַחַר מִכּוֹ, אֵין הַקְּטָן יוֹדֵעַ מִזֶּה, וְלִכֵּן אֵינוּ שׁוֹאֵל ע"ז.

²⁰ שְׂאָר יִרְקוֹת וּמִצָּרֵי הַאֲבֻדָּה שֶׁבְּשֶׂאֵר הַיָּמִים אָנוּ מִחֲזָרִים אַחַר יִרְקוֹת שֶׁהֵם טוֹבִים לֹאכִילָה וּמִתּוֹקִים יוֹתֵר מֵהַמְּרוֹר.

²¹ הַלֵּילָה הַזֶּה מְרוֹר וְאֵין אוֹמְרִים כּוֹלוּ מְרוֹר, כִּי אוֹכְלִים עוֹד יִרְקוֹת.

²² הַלֵּילָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְּעָמִים וְקָשָׁה הַלּוֹא עֵדִיין לֹא אֲכַלּוּ אֶת הַמְּרוֹר, וּמֵהֵיכֵן יוֹדֵעַ שֶׁהַלִּילָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְּעָמִים? וּמִתְרַץ הַרְשָׁב"ץ שֶׁהוּא וְע"ג הַקְּעָרָה מוֹנֵחַ מְרוֹר וְחֲרוֹסֶת וּמִצִּין שְׁצוּדָאֵי אוֹכְלִים אוֹתוֹ בְּטִיבּוֹל.

²³ קָטַע זֶה "עֲבָדִים הָיִינוּ" הַיֵּשׁ תַּחֲלִילַת וְתַמְלִית הַסִּפּוֹר שֶׁל יֵצִיא מִצְרַיִם, וּבְהַמְשָׁךְ הַסִּפּוֹר יִתּוֹרְלוּ הַקּוֹשִׁיּוֹת עַל מֵלֶכֶּה וּמְרוֹר, בְּסוֹף אֲמִירַת הַהֲגָדָה בְּקָטַע רַבִּי גַמְלִיאֵל אוֹמֵר וְכו'. אוֹלַם קוֹשִׁיא ג' אֵין מִתְרַאֵם, כִּי כָל עַנְיִין הַכְּרַפָּס הוּא כְּדִי לְהַתְמִיָּה הַתִּינוּקוֹת, וְכִמוֹ"כ קוֹשִׁיא ד' אֵין אָנוּ מִתְרַאֵם, מִשּׁוֹם שֶׁצַּעַת הַמְּקַדָּשׁ הִיָּה שְׂאֵלָה ד' עַל הַפֶּסַח, וְלְאַחַר הַחֻרְבָן הַשְּׁתַנָּה לְמַסּוּבִין, וְנוֹסַח הַהֲגָדָה הוּא מִזְמַן הַמְּקַדָּשׁ.

²⁴ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם לְפָרְעָה שֶׁהוּא מֶלֶךְ קָשָׁה, וּבְמִצְרַיִם שְׁכִידוּעַ אֵין עֲבָד יִכּוֹל לְבַרּוּחַ מִשָּׁם.

²⁵ כֹּאֵן מִצָּרֵי בְּעַל הַהֲגָדָה, שְׁעֲבָדִים הָיִינוּ, הָיִינוּ כִּי אֵילוּ לֹא הִיָּה מוֹצִיא אוֹתָנוּ, הָרִי הָיִינוּ ג"כ מִשְׁעֲבָדִים, מִמִּילָא שְׁיִיד שְׁפִיר לוֹמֵר עֲבָדִים הָיִינוּ.

²⁶ מִשְׁעֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרְעָה וְלִכְאוּרָה אֵינוּ מוֹבֵן, הַאִיךְ אֲמַר בְּעַל הַהֲגָדָה שְׁאֵילוּ לֹא הוֹצִיאֵנוּ, הָיִינוּ עַד הַיּוֹם מִשְׁעֲבָדִים לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם, הָרִי פָרְעָה אֵינוּ חַי לְעוֹלָם, וְאִיךְ כּוֹלְנוּ מִשְׁעֲבָדִים לוֹ. אֲלֹלָה הַהֲסַבֵּר בְּזֶה שְׂאֵין הַכוּוֹנָה לְפָרְעָה שֶׁהִיָּה בְּזַמַּן יֵצִיא מִצְרַיִם, אֲלֹלָה שְׁבְּמִצְרַיִם הִיָּה הַמְּנַהֵג שְׁכָל מֶלֶךְ נִקְרָא פָרְעָה, וְאִ"כ הַכוּוֹנָה כֹּאֵן אֵינוּ עַל פָּרְעָה שְׁבְּזַמַּן מִשָּׁה. אֲבָל הַאֲבֻדָּה אֵינוּ גוֹרֵם כָּלֵל הַמִּילָה "לְפָרְעָה" וְנִימוּקוֹ: שְׁבְּזַמַּן הַתְּנַאֲלִים כָּבֵד לֹא הִיָּה הַמוֹשָׁג פָּרְעָה, אֲלֹלָה שְׁכוּוֹנַת הַמַּגִּיד לוֹמֵר אֵילוּ לֹא הוֹצִיאֵנוּ מִמִּצְרַיִם הָיִינוּ מִשְׁעֲבָדִים, כִּי צַעַת שִׁבּוּא מֶלֶךְ וּיְכַבּוּשׁ אֶת מִצְרַיִם הִיוּ הַיְהוּדִים מִמְּשִׁיכִים לְהוּיָה מִשְׁעֲבָדִים לְעַם שְׁכֻבָּשׁ אֶת מִצְרַיִם לְעַבְדִים.

²⁷ וְאֶפְּלוּ כּוֹלְנוּ חֲכָמִים וְכו' מִצּוּזָה עֲלֵינוּ לְסַפֵּר וְקָשָׁה מָה הִיָּה הַהו"א שֶׁחֲחֲכַם יִהְיֶה פְּטוֹר מִמִּנְאוֹת סִפּוֹר יֵצִיא מִצְרַיִם?

מַעֲשֵׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר²⁹ וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה
וְרַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי טַרְפוֹן שֶׁהָיוּ מְסַבִּין בְּבֵנֵי בְּרַק, וְהָיוּ
מְסַפְּרִים בִּיציאת מצרים כל אותו הלילה עד שבאו
תלמידיהם ואמרו להם: רבותינו, הגיע זמן קריאת שמע
של שחרית.³⁰

אמר רבי אלעזר בן עזריה³¹: הרי אני כבן שבעים שנה³²,
ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות³³ עד שדרשה בן

בְּרַבִּי פִירְשׁ לִפְנֵי כוֹלָנוּ חֲכָמִים וְכַזֵּר יוֹדְעִים הֵיטֵב פְּרָטֵי מַעֲשֵׂה מַצְרַיִם, וְהָיָה מִן הַמַּקּוּם לֹמַר שְׁחֹבֵת הַחֲכָמִים
רַק לְהַזְכִּיר רֵאשֵׁי פְּרָקִים, וְאִין לֹא חֹבֵת לְהַאֲרִיךְ וּלְסַפֵּר בִּיציאת מצרים, עַל זֶה בָּא הַמַּגִּיד לֹמַר שֶׁעַם כָּל זֹאת
מֵאוּוה עֲלֵיו לְהַאֲרִיךְ בּוֹ.

בְּחֻק הַפֶּסַח תִּירֵץ שְׁהוּ"א זֶה אֵינוֹ יוֹכֵלִים לְטַעֵם מַלְשׁוֹן הַפֶּסַח "וְהַגְדַּת לְבָנֶיךָ" שֶׁמִּשְׁמַע לְכֹאחַ רַק לְמִי שְׁאִינוֹ
יודע, וְסַבְּרָא זֶה בָּא בְּעַל הַהַגְדָּה לְשַׁלּוֹל.

הַחִיד"א מְבַאֵר שְׁכוּונת הַמַּגִּיד שְׁאִפִּי כוֹלָנוּ חֲכָמִים וְנַצְוִנִים כֹּאנְשֵׁי שְׂבַט הַלְוִי, שְׁכִידוּע הָיוּ פְּטוּרִים מֵעוֹל הַשְּׂעִבּוֹד,
וְלָכֵן אֵינוֹ יוֹכֵלִים לְטַעֵן שְׁאִינוֹ בְּמַצְרַיִם לֹא הָיוּ מְשׁוּעֲבָדִים, עַם כָּל זֹאת מֵאוּוה עֲלֵינוֹ לְהַאֲרִיךְ וּלְסַפֵּר בִּיציאת
מצרים.

²⁸ וְכָל הַמַּרְבֵּה לְסַפֵּר בִּיציאת מצרים הָרִי זֶה מְשׁוּבָח הָיוּ לְחַקוֹר הֵיטֵב בְּכָל פְּרָטֵי מַעֲשֵׂה יציאת מצרים, לְעִיין הֵיטֵב
וּלְדַרוֹשׁ בְּזֶה כֹּכֵל שִׁדוֹ מוֹנֵת.

²⁹ מַעֲשֵׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וּמְבַאֵר הֵיטֵב"א, הַשְּׂבַלִּי הַלְקָט, וְעוֹד, שְׁכוּונת הַמַּגִּיד בְּמַעֲשֵׂה זֶה לְהַבִּיא רֵאחַ לְמָה שְׁאִמְרָנוּ
בְּקַטְע הַקּוּדֶס: שֶׁהַחֲכָמִים אֵינוֹ יוֹכֵל לְבֹא וּלְטַעֵן שֶׁהוּא יוֹדֵעַ הֵיטֵב פְּרָטֵי הַמַּעֲשֵׂה שֶׁל יציאת מצרים, וְמָה לֹא לְבֹא וּלְהַאֲרִיךְ
בְּדַבְּרִים הַלְלוֹ, וְלִזֶּה מְבִיא רֵאחַ מֵהַמַּעֲשֵׂה שֶׁל חֲמֶשֶׁת הַתְּנָאִים הַלְלוֹ שְׁאִפִּי חֲכָמִים גְּדוֹלִים כַּחֲמֶשֶׁת הַתְּנָאִים שְׁמוֹזְכָרִים
בְּפִסְקָא זֶה, שְׁאִין סַפֵּק שֶׁהָיוּ יוֹכֵלִים לְטַעֵן מָה לָנוּ לְהַאֲרִיךְ בְּסִיפּוֹר יציאת מצרים, וּמ"מ הַאֲרִיכוּ מֵאוּד כָּל הַלִּילָה בְּסִיפּוֹר
יציאת מצרים, וְבִדְלֵאֵי כָּל חֲכָמִים הַדּוֹרוֹת אֵינוֹ גְּדוֹל מַחֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל אֲלוֹ, וְאִם הֵם מֵאוּד לְנַכּוֹן לְהַאֲרִיךְ כ"כ, בְּדֵלֵאֵי שֶׁלְכָל
אֶחָד יִהְיֶה מָה לְהַאֲרִיךְ בַּהַגְדָּה.

³⁰ רְבוּתֵינוּ הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית וּמְבַאֵר הַזְּבַח פֶּסַח, שֶׁהַתְּנָאִים הַלְלוֹ הַתְּבוּדָה כ"כ בְּחִיבּוֹב הַמֵּאוּוה
לְסַפֵּר בִּיציאת מצרים עַד שֶׁלֹּא הִרְגִישׁוּ כִּי הִגִּיעַ אוֹר הַבּוֹקֵר.

³¹ אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה לְכֹארוֹה אֵינוֹ מוֹבֵן מָה לְקַטֵּעַ זֶה בַּהַגְדָּה, הַלּוֹא תוֹכֵן הַקַּטְע הוּא עֵנִיין מֵאוּוה זְכִירַת מַצְרַיִם
שְׂבַכָּל יוֹם, שֶׁהִיא מֵאוּוה נִפְרַדַת מְסִיפּוֹר יציאת מצרים בְּלִיל פֶּסַח:

הַזְּבַח פֶּסַח מִפְּרָשׁ שֶׁהַמַּגִּיד מְבִיא רֵאחַ מְפִיסקָא זֶה שֶׁהָיוּ וּמֵאֵינוֹ שְׂדַעַת חֲכָמִים שְׁאִפִּלוּ בִּימוֹת הַמַּשְׁיָח מֵאוּוה
לְסַפֵּר בִּיציאת מצרים, ק"ו לְלִיל הַסֵּדֵר.

הַבְּרַכַת הַשִּׁיר מִפְּרָשׁ שְׁכוּונת הַמַּגִּיד כֹּאֵן שְׁאֵל יֹאמֵר אֲדָם הָרִינוּ מְזִכִּיר יציאת מצרים וְזֶה יֵלְאֵחֵי יְדֵי חוֹבְתֵי, וְלָכֵן
הוּא מְבִיא פִיסקָא זֶה שְׁזִכִּירַת יציאת מצרים הוּא מֵאוּוה בְּכָל יוֹם, אֲבָל בְּלִיל הַסֵּדֵר בְּעֵינֵן סִיפּוֹר מִמַּשׁ.

³² הָרִי אֲנִי כְּבֵן שִׁבְעִים שָׁנָה וְלֹא שְׂבַעִים מִמַּשׁ, שְׂבַאוֹתוֹ הַיּוֹם הָיָה בֵּן י"ח שָׁנָה כְּשִׁמְיָנוֹ אוֹתוֹ לְנִשְׂאָ, וְנַעֲשֶׂה לוֹ נֶס וְהַלְבִּינוּ
שְׂעָרוֹתָיו בְּזַקְנוֹ שֶׁהִיא נִרְאָה כְּזַקֵּן וְרֵאוֹ לְנַהוֹג נְשִׂאוֹת, כְּמַבּוֹאֵר בְּבִרְכוֹת (מ:): שֶׁמִּשּׁוֹם מַעֲשֵׂה שֶׁהִיא הַעֲבִירוֹ אֶת רֵבֶן גְּמִלְיָאֵל
מִנְשִׂאוֹת, וְרָכוּ לְמִנּוֹת אֶת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה, אֲבָל הָיוּ וְהָיָה בֵּן י"ח שָׁנִים, חֲשָׁפוּ הָיוּ וְנִרְאָה לְעֵיר, וְנַעֲשֶׂה לוֹ נֶס שְׁתוֹךְ
לִילָה הַלְבִּינוּ שְׂעָרוֹתָיו.

³³ וְלֹא זְכִירַת יציאת מצרים בְּלִילוֹת עַד לְדַרְשַׁת בֵּן זוֹמַר הָיוּ קוֹרִין שְׁמַע וְבִרְכוּתֵיהֶם, אֲבָל וְיֹאמֵר לֹא הָיוּ אוֹמְרִין
בְּלִילָה, וְהַטַּעַם: כִּי מוֹזְכָּר שֶׁם לִיצִית, וְכִידוּע אֵינוֹ נוֹהַג אֲלֵלָ בְּיוֹם בְּלִילָה, לָכֵן אֵינוֹ מִן הַמַּקּוּם לֹמַר דְּבַר שְׁאִינוֹ נוֹהַג בְּלִילָה.

זומא: שְׁנָאמַר, לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם עֲצַתְךָ מֵאֲרֶז מִצְרַיִם כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ יְמֵי חַיֶּיךָ – הַיָּמִים, כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ – הַלְּיָלוֹת. וְחֻכְמִים אוֹמְרִים: יְמֵי חַיֶּיךָ – הָעוֹלָם הַזֶּה, כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ – לְהָבִיא לְיָמוֹת הַמְּשִׁיחַ.

תּוֹבָה מֵהַתּוֹרָה אֶסְפֵּר

הַקְדָּמָה

מִלְּאֵנוּ בַחֲרוּהָ אֲרֻבְעָה פְּסוּקִים הַמּוֹרִים עַל מַטּוֹת סִיפּוֹר יֹאִיֶּחַת מִצְרַיִם כְּלִיל הַסֵּדֶר:
שְׁמוֹת יב, בו.

וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּיָכֶם מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם:
שְׁמוֹת יג, ה.

וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעֹבֹר זֶה עָשִׂיתָ יְקֹנֶךָ לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם:
שְׁמוֹת יג, ו.

וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בִּנְךָ מָזְזָר לֵאמֹר מָה זֹאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּזוֹזֶךָ יָד הוֹצִיאָנוּ יְקֹנֶךָ מִמִּצְרַיִם מִבְּיַת עֲבָדִים:
דְּבָרִים ו, ב.

כִּי יִשְׁאַלְךָ בִּנְךָ מָזְזָר לֵאמֹר מָה הָעֲדוֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְקֹנֶךָ אֲלֵהֵינוּ אֲתֶכֶם:

ד' פְּסוּקִים הִלְלוּ נִכְטוּוִינוּ שְׁבַעַת שְׁאַלְתָּ הַבֵּן עֲלֵינוּ לְהַשִּׁיב לוֹ, וּמִצִּדָּר כְּעַל הַהַגְדָּה שֶׁד' פְּסוּקִים הִלְלוּ מוֹרִים עַל ד' סוּגֵי כְּנִים: חֲכֵם, רָשָׁע, חֵם, שְׂאִינוּ יוֹדֵעַ לְשֹׂאֵל³⁴.

בְּרוּךְ הַמְּקוֹם³⁵, בְּרוּךְ הוּא. בְּרוּךְ שֶׁנִּתְּן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, בְּרוּךְ הוּא. בְּנֶגֶד אֲרֻבְעָה בְּנִים דִּבְרָה תּוֹרָה. אֶחָד חָכֵם, וְאֶחָד רָשָׁע, וְאֶחָד חֵם, וְאֶחָד שְׂאִינוּ יוֹדֵעַ לְשֹׂאֵל. חָכֵם מָה הוּא אוֹמֵר? מָה הָעֲדוֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יי אֲלֵהֵינוּ אֲתֶכֶם³⁶? וְאִם אֲתָה אָמַר לוֹ כְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח: אֵין מִפְּטִירִין אַחַר הַפֶּסַח אֲפִיקוֹמָן³⁷.

אֲבָל בֵּן זוֹמָא דְרַשׁ שִׂיאֲמַרו זֹאת גַּם כְּלִילָה, כִּי בּוִיאֲמַר מוֹזְכֵר ג"כ יֹאִיֶּחַת מִצְרַיִם, וּס"ל לְבֵן זוֹמָא שְׂכָרִיד לְהַזְכִּיר יֹאִיֶּחַת מִצְרַיִם גַּם כְּלִילָת.

³⁴ וּמִקְשָׁה הַאֲבֻדְרָה, שְׁלֹכָאוּ חֵין סֵדֶר הַמַּקְרָאוֹת כְּד, כִּי הַפְּסוּק הַרְבִּיעִי הוּא שֶׁל הַחֲכֵם, וְשְׂאִינוּ יוֹדֵעַ לְשֹׂאֵל קוֹדֵם לְחֵם? וּמִתְרַץ שֶׁהוּא הַכִּי נָמִי סֵדֶר הַמַּקְרָאוֹת שׁוֹנֵה מֵהַסֵּדֶר הַמוֹפִיעַ כְּהַגְדָּה, וּמ"מ שִׁנָּה כְּעַל הַהַגְדָּה, מִכִּיוּן שֶׁרָכָה לְסֵדֶרוֹ לְפִי סֵדֶר חֲכָמָתָם, וְלֹא לְפִי סֵדֶר הַמַּקְרָאוֹת.

³⁵ בְּרוּךְ הַמְּקוֹם וּמִצִּדָּר הַאֲבֻדְרָה, שְׁכוּנַת הַמַּגִּיד כְּזֵה, שֶׁהִיֹּת וְהוּא מִתְחִיל לְדַרֵּשׁ הַפְּסוּקִים, לְכַךְ הוּא אוֹמֵר "בְּרוּךְ הַמְּקוֹם" וְהוּא כְּאֵדֶם הַדּוֹרֵשׁ וּמִקְדִּים לְפָנָי הַדְּרָשָׁה בְּשֵׁם ה'. וּמוֹסִיף הַאֲוֹרְחוֹת חַיִּים שֶׁהַטַּעַם שֶׁמִּזְכִּיר כֹּאֵן ד' פְּעָמִים בְּרוּךְ, הִיֹּת וּבִהַמְּשָׁךְ מִזְכִּיר כֹּאֵן ד' בְּנִים שְׁחֻלְקָם טוֹב, וְחֻלְקָם אִינוּ טוֹב, וְלִכֵּן מִזְכִּיר ד' פְּעָמִים בְּרוּךְ כִּי אֵת הַשֵּׁם רֵאוּי לְכַדְךָ גַּם עַל הַטּוֹב וְגַם עַל הַרַע.

³⁶ אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֲלֹהֵינוּ "אֲתֶכֶם" וְלִכְאוּרָה קֶשָׁה שֶׁהָרִי בְּאֲמִירַת "אֲתֶכֶם" הוֹצִיא עֲלָמּוֹ מֵהַכֹּלל (כְּמוֹ שֶׁמִּלְּאֵנוּ אֲבָל הַרַע שֶׁהִיֹּת שְׂאֲמַר לִכֵּם הוֹצִיא עֲלָמּוֹ מֵהַכֹּלל) א"כ מִדּוּעַ אִינוּ רָשָׁע כְּזֵה? וְתִירָעוּ הַרְאֻשׁוֹנִים שֶׁכָּמָה שְׂאֲמַר אֲתֶכֶם לֹא הוֹצִיא אֵת עֲלָמּוֹ מֵהַכֹּלל, וְהַרְאִיה – מִשׁוֹם שֶׁלְּפָנָי הוּא אוֹמֵר אֲלֹהֵינוּ וְכוּלְל עֲלָמּוֹ, וְמָה שְׂאֲמַר אֲתֶכֶם לֹא כְּדִי לְשִׁלּוֹל אֵת עֲלָמּוֹ אֲלֹא הֵיִינוּ כְּמִדְבַר עַל יוֹלָאֵי מִצְרַיִם, וְאוֹמֵר אֲשֶׁר לוֹוֵה אֲתֶכֶם הֵיִינוּ יוֹלָאֵי מִצְרַיִם. אֲמַנְס כְּמָה דְּפּוֹסִים הַנּוֹסַח שׁוֹנֵה, וְהַנּוֹסַח הוּא "אוֹתָנוּ", אֲבָל נּוֹסַח זֶה קֶשָׁה שֶׁהָרִי לְשׁוֹנֹת הַשְּׂאֵלָה הֵם הַעֲתָק לְשׁוֹן הַתּוֹרָה הַמוֹצֵא לְעֵיל, וְלִשׁוֹן שְׂאֵלְתָּ הַחֲכֵם הוּא "אֲתֶכֶם".

³⁷ אֵין מִפְּטִירִין אַחַר הַפֶּסַח אֲפִיקוֹמָן וּמִצִּדָּר הַרַשׁב"ש, שְׁכוּנַת הַמַּגִּיד כְּזֵה, שֶׁחֲעַנְהָ לְבֵן חֲכֵם כֹּל הַלְּכוֹת פְּסַח, וְכֹל פְּרֻטִיָּה, וְטַעַמִּיהָ, אֲפִילוֹ הַהֲלָכָה שֶׁל אֵין מִפְּטִירִין אַחַר הַפֶּסַח אֲפִיקוֹמָן, ג"כ תְּסַבִּיר לוֹ, וְתִצְבָּר הַיֵּטֵב. וּבִצְבֻדְרָהּ פִּירַשׁ שְׁנוֹסַחֵהּ זֶה הוּא מַעַת שֶׁהִיָּה בִּיהַמ"ק קִיִּים, וְהִיָּה ג"כ שׁוֹאֵל מִדּוּעַ אֵנוּ אוֹכְלִים תְּחִילָה חַגִּיגָה, וְאִילוֹ כְּסוּף אֵנוּ אוֹכְלִים פְּסַח, וְע"ז הַתְּשׁוּבָה שֶׁאֵין מִפְּטִירִים אַחַר הַפֶּסַח, הֵיִינוּ שְׂאֲסוֹר לְאֲכֹל לְאַחַר אֲכִילַת קֶרְבֵּן פְּסַח, לְכַךְ אֵנוּ אוֹכְלִים אֵת הַפֶּסַח רַק בְּסוּף.

רשע³⁸ מה הוא אומר? מה העבדה הזאת לכם? לכם – ולא לו. ולפי שהוציא את עצמו מן הפלל כבר בעקר³⁹. ואף אתה הקהה את שניו⁴⁰ ואמר לו: בעבור זה עשה יי לי בצאתי ממצרים. לי – ולא לו. אילו היה שם, לא היה נגאל⁴¹.

תם מה הוא אומר? מה זאת⁴²? ואמרת אלי: בחוק יד הוציאנו יי ממצרים, מבית עבדים⁴³. ושאינו יודע לשאול – את⁴⁴ פתח לו⁴⁵, שנאמר: והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, בעבור זה עשה יי לי בצאתי ממצרים.

2'אור הפסוק והגדת לנך (גמ' המזבח)

יכול מראש חדש⁴⁶, תלמוד לומר ביום ההוא, אי ביום ההוא יכול מבעוד יום⁴⁷, תלמוד לומר בעבור זה – בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מנחים לפניך⁴⁸.

³⁸ מה העבודה הזאת לכם במה ראינו מתוך השאלה שהשאל הוא אדם רשע ?

יש מפרשים וכך מדויק מלשון ההגדה, שהדיוק הוא ממה שאמר "לכם" והוא ענינו מהכלל.

בירושלמי מוצא שצריך הדיוק הוא, ממה שכינה את מצות ה' בלשון "עבודה", ושמצות ה' הם ח"ו עבודה וטורה, ונראה כאילו הוא מקניט ומזלזל על מצות ה'.

השכלי הלקט ביאר ששניהם אמת, כי ממה שאמר וכינה את המצות בלשון עבודה עדיין א"א להחליט ולומר שהשאל הוא אדם רשע, כי אפשר ג"כ להלדיק דבריו, ולומר, שמה שכינה את המצות בלשון עבודה היינו לומר עבודה בשמחה. אלא היות והוא ענינו מהכלל, במה שאמר אתכם, נמצא דגם בלשון עבודה התכוון לגנות, ולא לשם עבודה בשמחה.

הזבח פסח כתב שיש עוד הוכחה מהפסוק שמיירי ברשע, מכיוון דכתוב והיה כי "יאמרו", ואינו כתוב כי ישאלך, כי הרשע אינו בא לשאול, אלא לומר בדרך כפירה וערעור.

³⁹ כפר בעיקר לכל הכופר במצותיו של הקב"ה, כפר בעיקר, כדכתיב ועשיתם את כל מצותי, וסמך ליה אני ה' אלוקיכם, לומר לך שכפירה במצות הוא כפירה בכל התורה כולה.

⁴⁰ הקחה את שניו יש מפרשים מלשון להכעיסו בדברים. ואבודרהם והריטב"א מפרשים שהקהה את שניו היינו תגרום לו ששניו יהיו קהות, ממה שלא יאכל את הפסח, משום שע"י דיבורו הוא נכלל בזן נכר, שאינו אוכל קרבן פסח, ולכן אין נותנים לו מהקרבן פסח.

⁴¹ אילו היה שם לא היה נגאל ובמדרש לקח טוב טעם הדבר שלא היה נגאל: משום שהיה מת בג' ימי אפילה, כי הרי יודע שבג' ימי אפילה מתו רשעי ישראל, ולכך רשע זה היה ג"כ מת בג' ימי אפילה, וממילא לא היה נגאל. ומוסיף החוקת הפסח, שהקב"ה מודד מידה כנגד מידה, והיות שרשע זה אינו מאמין בגאולה, לכך לא היה נגאל.

⁴² מה זאת היינו שהתם רואה ומזין שיש כאן דברים שאינם רגילים, אבל אינו יודע לסדר שאלותיו כמו הזן החכם, ששאל באופן מסודר מה "העדות" "החוקים" "והמשפטים", אלא שאל סתם "מה זאת".

⁴³ והתם מחמת תמותו מסתפק בתשובה זו, ואין צריך להאריך לו בתשובות ארוכות.

⁴⁴ את

החיד"א (בהגדה שמחת הרגל) מסביר שהטעם שכתב בעל ההגדה "את" בלשון נקבה, כמו שמאלנו אלל משה רבינו לאחר חטא התאווים שאמר להקב"ה אם ככה את עושה לי, ומבאר רש"י שתשש כוחו כנקבה, וגם כאן מרמז בעל ההגדה שהאב בראותו את בנו שהוא אינו יודע לשאול הוא עלול לתשש כוחו כנקבה.

⁴⁵ את פתח לו גרום לו פתח שיבין וישאל, ואע"פ שאינו יודע אולי ע"י שתסייע לו ישאל ותוכל לקיים את המצווה והיה כי ישאלך בנך. ואבודרהם פירש שאת פתח לו היינו שדרוש וספר לו מענייני הנס מצלי שיאל.

מזכירי'ם תסרי' ה' אע"פ אמות'ינו ה'ו עוצרי' ע"ז, עכ"ז קרננו המקום לעבודתו.

מתחלה עובדי עבודה זרה⁴⁹ היו אבותינו, ועבשיו קרבנו המקום לעבודתו, שנאמר: ויאמר יהושע אל כל העם, ביה אמר יי אלהי ישראל בעבר הנחר ישבו אבותיכם מעולם, תרח אבי אברהם ואבי נחור, ויעבדו אלהים אחרים. ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנחר ואולף אותו בכל ארץ כנען, וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק, ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו. ואתן לעשו את הר שעיר לרשת אותו, ויעקב ובניו ירדו מצרים.

ברוך שומר הבטחתו⁵⁰ לישראל, ברוך הוא. שתקדוש ברוך הוא חשב את הקץ⁵¹, לעשות כמו שאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים, שנאמר: לאאמר לאברהם, ידע תדע פי גר יהיה זרעך בארץ לא

46 יכול מראש חודש מדוע דווקא ראש חודש ?

⊕ בתוספתא מפרש, כי גם משה רבינו עמד בראש חודש ומסר להם כל הלכות פסח, כמו שנאמר החודש הזה לכם וכו'.

⊕ והרשב"ם מפרש, שבר"ח התחילה הגאולה.

⊕ ובמחזור ויטרי מפרש, דבתורה כתוב ועזרת את העבודה בחודש הזה שמשמע ר"ח.

47 יכול מבעוד יום

⊕ הריטב"א מבאר, כי מבעוד יום היינו מערב פסח שמתחילים בה בקרבנות הפסח, ובזיעור חמץ, לכך היה מן המקום לומר שגם מצות סיפור יציאת מצרים יתחייב משעה זו.

⊕ הרשב"ץ פירש דכתיב "ביום" לכך הייתי אומר שכבר ביום יתחייב.

48 בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שמצוה זמרון מונחים לפניך

⊕ המחזור ויטרי מבאר, דהיות והתורה כתבה לנו בלשון "זה" היינו כדי שצטעה שאנו אומרים את ההגדה נוכל להצביע באצבע, ודבר זה שייך רק בלילה, שהכל מונח לפניו, ויכול להראות באצבע.

⊕ אבדורם פירש, שהיות והתורה כתבה בערב תאכלו מצות ואח"כ כתבה בעבור זה, משמע דזמן אמירה בזמן אכילה, וכמו שזמן אכילה הוא רק בלילה, כמו כן זמן אמירה הוא רק בלילה.

49 מתחילה עובדי ע"ז על מי הכוונה אבותינו שהיו עובדי ע"ז ?

⊕ רבינו מנוח והרשב"ץ מבארים שהכוונה לאבותינו שהיו שטופים בעבודה זרה כמו שנאמר במכילתא "משכו וקחו לכם" משכו ידיכם מע"ז והדבוק במצוות, ורואים להדיא שאבותינו במצרים היו שטופים בע"ז. וע"י שאלו ממלכים נתחזקה בידם האמונה בהשי"ת והרפו מעבודה זרה. אלא שפירוש זה קשה ממה שמביא בעל ההגדה ראיה למה שאבותינו היו עובדי ע"ז מהפסוק מיהושע שפסוק זה מיידי בפירוש על תרח. ולפי"ז מה מביאים ראיה מפסוק זה? לכך נריך לומר שאין פסוק זה ראיה שאבותינו היו עובדי ע"ז במצרים, אלא ראיה שהקב"ה קירבנו לעבודה.

⊕ אמנם רוב המפרשים מסבירים שאין הכוונה כאן על אבותינו במצרים, אלא על תרח שהיה עובד ע"ז, ולפי"ז הוא מביא ראיה מהפסוק זה שתרח עבד ע"ז ורק אברהם התחיל בעבודתו.

50 ברוך שומר הבטחתו ומבארים המפרשים שהיות שפסוק המוזכר לעיל מוזכר בו ירידת האבות למצרים, לכך אומר ברוך שומר הבטחתו, והיות שאינו צא לספר על דברים טובים, אלא להיפך, ושקשם שמצרכים על הטוב כך מצרכים על הרעה, לכך אומרים ברוך.

51 חשב את הקץ בשבלי הלקט ביאר דהקב"ה חישב את הק"כ שנה שאלו ממלכים, בק"כ שנה קודם, שהרי גזירת הגלות היו 400 שנה, ולמעשה היו במצרים רק ר"י שנה, נמצא שחסר ק"כ שנה, והיינו משום שתחילת מנין שנות הגלות היא מלידת יצחק, וע"ז אומר בעל ההגדה שהקב"ה חישב את הקץ, היינו את הק"כ שנה מלידת יצחק, ועי"ז יאלנו ממלכים קודם.

להם, ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה. וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכש גדול.

מְכַשָּׁה אֶת הַמִּצְוֹת וּמַגְבִּיחָה אֶת הַכּוֹס.

וְהִיא שְׁעֵמֻדָּה⁵² לְאַבְוֹתֵינוּ וְלָנוּ, שֶׁלֹּא אַחַד בְּלִבָּד עָמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ, אֲלֵא שְׁבָבֵל דּוֹר וְדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ⁵³, וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְצִילֵנוּ מִיָּדָם.

הַקְּרִיאת לְרַחֵם אֲרַמִּי אֲבִי אֲנִי

כידוע אחד מהמלות שנלטווה מי שיש לו סדה הוא מלות "ביכורים", והיינו, הנכנס לתוך סדה ורואה פרי שביכר כורך עליה גמי, ולאחר מכן מביאו לביהמ"ק ובעת הנתינה הוא מניף את הסל ואומר את הנוסח הכתוב בפרשת כי תבוא: וְעִזִּית וְאַמְרַת לְפָנָי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲרַמִּי אָבִי וַיֵּרַד מִצְרַיִמָּה וַיִּגְרַע שָׁם בְּבִמְתִי מֵעַט וַיְהִי-שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עֲצוּם וָרֹב: וַיִּרְעוּ אֲתָנוּ הַמִּצְרִים וַיַּעֲזוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבָדָה קָשָׁה: וַיַּעֲלֶק אֶל- יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת- קוֹלֵנוּ וַיֵּרָא אֶת- עֲלֵזֵנוּ וְאֶת- עַמְלֵנוּ וְאֶת- לִוְזֵנוּ: וַיִּצְאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֵרַע זְטוּיָה וּבְמָרָא גָּדֹל וּבְאֵתוֹת וּבְמִפְתָּיִם: וַיְבִאֵנוּ אֶל- הַמְּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן- לָנוּ אֶת- הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶרֶץ זָבַת חֹלֶב וָדבָשׁ:

בעיון בפסוקים הללו אנו רואים בהם כעין סיכום על שיעבוד מצרים, והגאולה. בפסחים (קטז.) שנינו, ודורש מארמי אובד צבי, היינו את הפסוקים הללו אומרים בהגדה עם הדרושים, וטעם הדבר שזכרו דווקא את הפסוקים הללו, הרי על שיעבוד מצרים והגאולה יש לנו פרשיות ארוכות בסדר שמות ומדוע ממרחק תביא לחמנו? אלא היות וסדר השעבוד והגאולה שבספר שמות כתובים באריכות, ולאו כל מוחא סביל לבוא ולבאר את האריכות, והרי כליל הסדר אין עניין באמירה בעלמא אלא בסיפור יציאת מצרים ובהצנה, לכן סידרו חז"ל לספר יציאת מצרים ע"י שיאמר פסוקים אלו ויפרשם (דהיינו ע"י הדקשות דלקמן) משום שבפסוקים אלו ובפרושיהם מובא בקיצור הידיעה למצרים, העינוי, הצעקה אל ה', מכות מצרים, ויציאתם לחרות. אבל אין ספק שכל המטרה הוא רק למי שאין דעתו רחבה להאריך כי הרי ההגדה ניתנה להמון העם, אבל המחמיר על עצמו להאריך ולספר בשבחו של ה' בגודל חסדיו המרובים שביציאת מצרים הרי זה משובח.

יְנִיחַ הַכּוֹס מִיָּדוֹ וַיְגַלֶּה אֶת הַמִּצְוֹת.

צַו עַל פֶּסַח רַאשׁוֹן אֲרַמִּי אֲבִי אֲנִי - הִיכִיזָה לְאַמְרִים

צַו וְלִמַּד מִחַ בְּקִשׁ לְבֶן הָאֲרַמִּי לַעֲשׂוֹת לְיַעֲקֹב אָבִינוּ. שְׁפָרְעָה לֹא גָזַר אֲלֵא עַל הַזְּכָרִים⁵⁴ וְלָבֶן בְּקִשׁ לַעֲקוֹר אֶת הַכּוֹס⁵⁵, שְׁנַאמַר: אֲרַמִּי אָבִי, וַיֵּרַד מִצְרַיִמָּה וַיִּגְרַע שָׁם בְּבִמְתִי מֵעַט, וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל, עֲצוּם וָרֹב

⁵² וחזא שעמדה לכאורה אינו מובן על מי כוונת המגיד "והיא שעמדה"? שאלם כוונת המגיד והיא שעמדה היינו ע"י ההבטחה צברית בין הצתרים, א"כ מה הוא מוסיף ולנו, הלוא צברית בין הצתרים לא הבטיח שיעמוד לימין היהודים בכל שנות גלותם. ולכן מבאר השבלי הלקט שצברית בין הצתרים הראה ה' לצתרים את הד' גליות, והיא מרומז צמה שראה צתרים בתרומה: "אימה" זו צבל, "חשיכה" זו מדי, וכן שאר הסימנים, "ואח"כ ילאו צרכוס גדול" היינו שבכל הצרות יסתחררו מזה, וע"ז צא המגיד ואומר שהבטחה זו היא שעמדה לנו לאורך כל שנות הגלות.

⁵³ אלא שבבבל דור ודור ומבאר הריטב"א שצבל דור ודור קמים עלינו שונאים שרואים לכלותינו מכוח אותו גזירת הגלות צברית בין הצתרים, אבל הקצ"ה שומר הבטחתו "ואח"כ ילאו צרכוס גדול" וצזה הוא מלינו מידם.

וַיְרֵד מִצְרַיִם - אָנוּם עַל פִּי הַדְּבֹרֵי⁵⁷. **וַיִּגַּר שָׁם** - מִלְמַד שֶׁלֹּא יֵרֵד יַעֲקֹב אֲבִינוּ לְהִשְׁתַּקֵּעַ בְּמִצְרַיִם אֲלֵא לְגֹר שָׁם⁵⁸, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמְרוּ אֵל פְּרַעֲה, לְגֹר בְּאֶרֶץ בְּאֵנוּ, כִּי אֵין מְרַעָה לְצֹאן אֲשֶׁר לְעִבְדֶיךָ, כִּי כִבֵּד הָרַעַב בְּאֶרֶץ כְּנַעַן. וְעַתָּה יִשְׁבוּ נָא עִבְדֶיךָ בְּאֶרֶץ גִּשְׁן. **בְּמַתִּי מִעַט** - כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבוֹתֶיךָ מִצְרַיִם, וְעַתָּה שְׁמֹךְ יי אֱלֹהֶיךָ כְּבוֹכָבֵי הַשָּׁמַיִם לְרַב. **וַיְחִי שָׁם לְגֹוֹ** - מִלְמַד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצִינִים שָׁם⁵⁹. **גְּדוֹל, עֵצוּם** - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמֵאֵד מְאֹד, וַתִּמְלֵא הָאֶרֶץ אֹתָם. **וַרְבִּי⁶⁰** - כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: רַבָּה כְּצִמְחַת הַשְּׂדֵה נִתְתִּיךָ⁶¹, וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתִּבְאֵי בְּעַדִּי

⁵⁴ ופרעה לא גזר אלא על הזכרים וקשה, הרי לכאוף' אנו באים כליל הסדר להגדיל גודל רשעות פרעה, וממילא מתבאר גודל הגאולה. ולפי הדברים הללו שצא להגדיל רשעות לבן והקטנת רשעות פרעה הרי עושה מעשה הפוך ממטרת הלילה. ותי' הכרוך טעם שבעל ההגדה בא לומר שרשעות לבן הוא גדול מאד, וממילא אינו יכול להתקיים, משום שנסבע ה' שנאח ישראל לא יכלא, ממילא כשציקס לבן לעקור את הכל לא היה יכול במציאות להתקיים. אבל פרעה כשגזר על הזכרים ולא על הנקבות, ממילא מלד הטבע היה יכול להתקיים, והיה מכלה את כל הזכרים, והיה זרע ישראל יולא מזכרים מנריים ח"ו, וזה היה הנס שלא נתקיים גזירתו.

⁵⁵ זלבן ביקש לעקור את הכל לכאורה קשה, מדוע נקט בעל ההגדה דווקא לבן, ולא עשו, הרי הוא ג"כ רצה להרוג את יעקב, ומבאר הרשב"ץ שכוונת המגיד להביא ראיה מלבן דווקא, משום שהיה ראש המרשיעים להתחכם עלינו לכלותינו, משא"כ עשו הלך בדרכי הגלויה, ויותר קשה להתמודד עם רשע שעושה עצמו כאוהב גדול, ולבסוף רוצה לעקור את הכל, מאשר שונא שמראה פניו כשונא וגלוי ויודע להישמר ממנו.

⁵⁶ אובד לכאורה קשה מדוע כתוב "אובד" שמשמע שצילע את זממו, הרי לבן רק ציקס לעקור את הכל, אבל לא עשה ממש? ומפרש הריטב"א שהיות ורצה וחשב לעשות רע, ולרשעים הקב"ה מררף מחשבה רעה למעשה, לכן אע"פ שרק זמם, נחשב כעשה.

⁵⁷ אנום ע"פ הדיבור ומהיכן ידענו שהיה אנום?

⊞ המעשי ה' מבאר שהדיוק הוא ממה שהפסוק מיותר, והיה לפסוק לקצר ולומר ויגר במצרים, וממילא נדע שגם ירד לסם. וטעם הדבר שלא רצה לרדת מבאר השבלי הלקט לפי שהיה יודע שעתידים בניו להישתקע שם.

⊞ ואבודרהם פירש שהדיוק הוא ממה שאמר הקב"ה ליעקב אל תירא מרדה מצרים שמשמע שהיה יעקב מתיירא.

⁵⁸ אלא לגור שם שמטרת יעקב היה שלאחר שגמרו ימי הרעב יחזור לארץ ישראל, ומדייקים זאת ממה שאמר לפרעה: ויאמרו אל-פרעה לגור בארץ באנו כי-אין ברעה לציאן אשר לעבדך כי-כבד הרעב בארץ כנען ועתה ישבו-נא עבדך בארץ גשן: למשמע שכל סיבת הידידה היה רק בגלל הרעב.

⁵⁹ מלמד שהיו ישראל מצינים שם

⊞ הריטב"א מפרש, היינו שלא נתפרדו בערים, אלא היו כולם נראים וידועים במקום אחד, עד שהיו נראים לגוי היינו לעם מיוחד, וזה היה נס מהשי"ת, כי הפיבוד הוא הגלות קשה יותר.

⊞ והזבח פסח מפרש, שהיו מסומנים ע"י שלא שינו שם, לשונם, ולבושם, ולכך היו שונים משאר המצרים.

⁶⁰ ורב יש המפרשים שהכוונה עם גדול בכמות. אבל השבלי הלקט מפרש, שא"א לומר שרב הכוונה רב בכמות, שהרי כבר אמר ועוֹס, שהוא ג"כ ביטוי על גודל הכמות, אלא ע"כ שרב היינו שהיה לבני ישראל תכונה של התרבות.

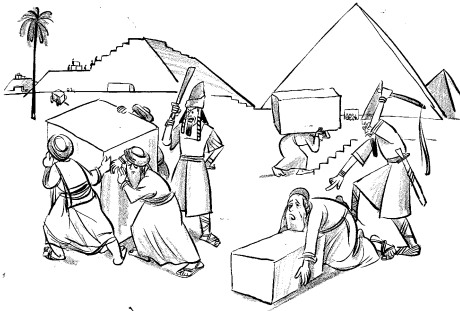
⁶¹ כצמח השדה נתתיך

⊞ האבודרהם מפרש, שהכוונה שכמו צמח השדה שגדל בלי עמל ולער, כמו כן גדלו בני ישראל בלי עמל ועמל.

עֲדָיִים, שְׂדִים נִכְנֹו וּשְׁעָרָה צְמַח, וְאֵת עָרֵם וְעָרִיחַ. וְאָעֵבֵר עָלֶיךָ וְאֶרְאֶה מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדַמְיֶךָ, וְאֹמֵר לְךָ בְּדַמְיֶךָ חַיִּי, וְאֹמֵר לְךָ בְּדַמְיֶךָ חַיִּי.

צרות על פסח 'א' ו'רעו' ו'רעו' – צרות המצרים

וִירְעוּ אֶתְנֹו הַמְּצָרִים וְיַעֲנוּנוּ, וְיִתְּנוּ עֲלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה.

וִירְעוּ⁶² אֶתְנֹו הַמְּצָרִים – כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: הִבֵּה נִתְחַכְמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה, וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסֶף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ, וְעָלָה מִן הָאָרֶץ. וְיַעֲנוּנוּ – כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עַנְתּוֹ בְּסִבְלָתָם. וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכָּנוֹת לְפָרְעָה. אֵת פֶּתֶם וְאֵת רַעְמֶסֶם. וְיִתְּנוּ עֲלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה – כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרָה⁶³.

צרות על פסח 'א' ו'רעו' – צרות בני ישראל

וְנִצְעַק אֵל יי אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ, וַיִּשְׁמַע יי אֵת קִלְנוּ, וַיִּרְא אֵת עַנְיֵנוּ וְאֵת עֲמִלְנוּ וְאֵת לְחַצְנוּ.

וְנִצְעַק אֵל יי אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ – כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בַיּוֹמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מִלְךְ מִצְרַיִם, וַיֵּאָנְחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה⁶⁴ וַיִּזְעַקוּ, וַתַּעַל שׁוֹעַתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה. וַיִּשְׁמַע יי אֵת קִלְנוּ – כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֵת נַאֲקָתָם, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֵת בְּרִיתוֹ אֵת אֲבֹרָהֶם, אֵת יִצְחָק וְאֵת יַעֲקֹב. וַיִּרְא

והריטב"א מפרש שהכוונה כמו כחם שאם אינך גוזז הוא נוצל והולך, אבל אם אתה גוזז אתה מעורר, ואז הוא גודל יותר ויותר. כ"כ בני ישראל ככל שאתה מענה אותו ומלער אותו, יש לו תכונה שלא רק שהלער גורם לו שלא יתמעט, אלא אדרבה הוא גורם לו להתרבות יותר ויותר.

⁶² וירעו ומצארים רש"י והריטב"א, שלשון וירעו משמעותה תוספת רעה, וכאן הכוונה שהמצרים הרעו יותר מהראשונים, מפני שלבן זיקק לעקור, אבל לא חיפש תחבולות, אבל המצרים חיפשו תחבולות האיד להרע, ועל זה הוא מביא ראיה מהפסוק "הבה נתחכמה לו".

⁶³ בפרך בגמ' סוטה (ג). מבואר: שפרך, הכוונה פה רך, היינו שבתחילה כשהתחילו המצרים להעבד את בני ישראל לא הלכו בחזקת יד, אלא ההיפך, התחילו צפה רך והבטיחו גדולות ונלכות על עבודתם, וגם הבטיחו שכל עבודתם הוא אך ורק לכמה ימים בזדלים, ולאחר מכן יגמר העבודה. לאחר שבני ישראל התחילו לעבוד בלאו והכריחו אותם לעבוד יותר ויותר, וזה הכוונה צפה רך היינו שהתחילה לא התחילו בתוקף אלא רק צפה רך.

⁶⁴ ויאנחו בני ישראל מן העבודה מאמר זה פירשוהו בכמה אופנים:

והריטב"א (ע"ה) מבאר שבאותו העת נלטרע, ומה שמבואר כאן שמת, הכוונה שמלרע חשיב כמת. ואמרו לו חכמינו ורופאיו, שכדי שיתרפא ממחלתו הוא רק ע"י שייקח תינוקות של בני ישראל, וישחטו אותם, וירחץ עצמו בדמם. והשפתי חכמים ביאר שטעם הדבר שהוליא רש"י מפשוטו, משום שלשון הכתוב משמע שנאנחו בני ישראל משום המיתה, ולכאן היו כריכים לשמות.

והריטב"א מפרש שהגיע מלך חדש, וקיוו שיהיה טוב מקודמו, וכשראו שהרשיע מקודמו, נאנחו יותר, משום שחששו שמה אבדו התקווה.

והמנחה כלולה פירש שדרך המלכים באותו העת כשמת מלך והמליכו מלך חדש, היה המלך החדש משחרר כל העבדים והאסורים, והם קיוו שישתחררו, וכשראו שתקוותם היתה לשוא, ממילא נאנחו.

והמעשי ה' פירש שבעת שהמלך מת והיו עסוקים בקבורתו והספדו, ממילא באותו העת לא שיעבדו את ישראל, והיה להם מנוחה קצרה. ממילא לאחר ששיעבדו אותם מחדש, היו נאנחים מחדש, כי אינו דומה לער העבודה לאחר המנוחה.

אֶת עֵינָיו - זו פְּרִישׁוֹת דָּרֶךְ אֶרֶץ⁶⁵, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּדַע אֱלֹהִים. וְאֵת עֵמְלָנוּ - אֵלֹהֵי הַבָּנִים⁶⁶. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַבֶּן הַיְלֹוֹד הַיּוֹאֵרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ וְכָל הַבַּת תִּחְיֶינָה. וְאֵת לְחֻצְנוֹ - זֶה הַדְּחָק⁶⁷, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם רָאִיתִי אֶת הַלְּחִין אֲשֶׁר מִצְרַיִם לַחֲצִים אֲתָם.

צוה על פסח רביעי "ויזיאנו" ופירוש - היציאה מארצם

וַיִּזְעַגְנוּ יִי מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרַע נְטוּיָה, וּבְאִתּוֹת גְּדוֹל, וּבְמִפְתֵּימָם.

וַיִּזְעַגְנוּ יִי מִמִּצְרַיִם - לֹא עַל יְדֵי מִלְאָךְ, וְלֹא עַל יְדֵי שָׂרָף, וְלֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחַ, אֲלֵא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֲצָמוֹ⁶⁸, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַבְרַתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלִילָה חִזָּה, וְהַפִּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה, וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֲעִשֶׂה שְׁפָטִים⁶⁹. אֲנִי יִי. וְעַבְרַתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלִילָה חִזָּה⁷⁰ - אֲנִי וְלֹא מִלְאָךְ וְהַפִּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם - אֲנִי וְלֹא שָׂרָף וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֲעִשֶׂה שְׁפָטִים - אֲנִי וְלֹא הַשְּׁלִיחַ. אֲנִי יִי - אֲנִי הוּא וְלֹא אַחֵר⁷¹. בְּיַד חֲזָקָה - זוֹ הַדְּבָר⁷², כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה יַד יִי הוֹיָה בְּמִקְנֶךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה, בַּפְּסוּסִים, בַּחֲמֹרִים, בַּגְּמָלִים, בַּבְּקָר וּבַצֹּאן, דְּבָר כְּבֹד מְאֹד. וּבְזֹרַע נְטוּיָה - זוֹ

⁶⁵ פְּרִישׁוֹת דָּרֶךְ אֶרֶץ הוּא וְכֵן אֶת הַגְּזִירָה הַחֲמוּרָה שְׂכַל בֶּן הַיּוֹאֵרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ, הַלֵּךְ כָּל אֶחָד וּגִיבֵשׁ אֶת אֶשְׁתּוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יוֹלֵד לָהֶם בָּנִים, וַיִּטְרֹכוּ לְזִרוּק אֹתָם לִיאֹוֹר.

⁶⁶ וְאֵת עֵמְלָנוּ אֵלֹהֵי הַבָּנִים וּמִצְרַיִם הַרְאִשׁוֹנִים טַעַם הַדָּבָר שֶׁהַבָּנִים נִקְרְאוּ עֹמֵל הוּא וְהֵם עֹמֵל הָאֵדָם וּמַעֲשֵׂה יָדָיו, כִּי כְּמָה עֹמֵל הָאֵדָם מִתְּחִילָה לְגַלְסָם. וְכֵן בְּעַל הַהַגְּדָה לֹמַר שֶׁטַעֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָמָּה לָנוּ נָשִׁים וְעֵמְלָנוּ הוֹלֵךְ לְרִיקָה, דַּהֲרֵי פִּרְעֹה גָזַר לְהַשְׁלִיךְ אֹתָם לִיאֹוֹר. וְזֶה מִצִּיאָה בְּעַל הַהַגְּדָה רַחֵם שֶׁטַעֲנַתָּם הִיא שֶׁעֲמַלְסָם הִיא לְרִיקָה, וְלִכְךָ הוּא מִצִּיאָה אֶת הַפְּסוּקָה כָּל הַבֶּן הַיְלֹוֹד הַיּוֹאֵרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ. אֲבָל אֵינוֹ מִצִּיאָה רַחֵם שְׂבָנִים נִקְרְאוּ עֹמֵל.

⁶⁷ זֶה הַדְּחָק

וְהַרְבֵּינוּ בְּחַיֵּי מִצְרָאֵל, שֶׁמִּפְנֵי שֶׁנִּכְנְסוּ לְמִצְרַיִם בְּשַׁבְעִים נַפְשׁ הַשְּׂבִיעִים יוֹסֵף בְּאֶרֶץ גּוֹשֵׁן, וְלֹאחֵר שֶׁנִּתְרַחֲבוּ וְלֹא הִיָּתָה הָאֶרֶץ מְכִילָה אֹתָם כִּי הִיָּתָה הַבְּרֵכָה מְלוּיָה בָּהֶם, וּמִצְרַיִם לֹא הָיוּ מְנַחִים אֹתָם לְהִתְרַחֵב בְּאֶרֶץ, אֲלֵא הָיוּ לֹחֲצִים וְדוֹחֲקִים אֹתָם שִׁישְׁאָרוּ לְגוֹר רַק בְּאֶרֶץ גּוֹשֵׁן וְלֹא בְּמִקְוֹם אַחֵר, וְלִכֵּן הִיא הַמְּקוֹם אֵר בְּעִבְרוֹתָם.

וְהַבְּרֵכָה פִּירֵשׁ, שֶׁהַדְּחָק הָיִינוּ לְאַחַר שֶׁמַּעֲשֵׂה הַגִּיעַ לְפִרְעֹה וְאָמַר לוֹ שִׁיִּשְׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְכַתּוּבָה הַלֵּךְ פִּרְעֹה וְהַעֲלֵה יוֹתֵר אֶת הַעֲבֹדָה עִי מִלְּאֹךְ וְכו', שֶׁזֶּה שְׂבָנֵי יִשְׂרָאֵל כְּרִיכִים לְהַצִּיאָה גַם אֶת הַתְּבוֹן, וְזֶה הִיא הַדְּחָק שֶׁדַּחְקוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַצִּיאָה לְבָנִים כְּמִקְוֹם, וְגַם לְקוֹשֵׁת תְּבוֹן.

⁶⁸ אֲלֵא הַקֶּב"ח בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֲצָמוֹ וּמִצְרַיִם הַשְּׂבִיעִים הַלֵּקֵט שֶׁהַכּוֹנֵה בְּזֶה עַל מַכַּת בְּכוֹרוֹת שֶׁעַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, וּמַכָּה זוֹ לֹא הִיָּתָה עִי מִלְּאֹךְ וְכו', אֲלֵא הַקֶּב"ח בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֲצָמוֹ, וּמִצִּיאָה עַל זֶה רַחֵם מִהַפְּסוּקָה וְעַבְרַתִּי שֶׁמִּשְׁמַע שֶׁהַקֶּב"ח בְּעֲצָמוֹ עֲבָרָה.

⁶⁹ וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֲעִשֶׂה שְׁפָטִים וּמִצְרַיִם בְּמִכִּילָתָא, שֶׁאֵם הִיא שֶׁל עֵץ נִרְקָבָה, שֶׁל מַתְכַּת נִמְסָה וְנִתְכַּת לְאֶרֶץ, וּבְזֶה נוֹדַע שֶׁמַּכַּת ה' הִיָּתָה זֹאת מִשּׁוּם שֶׁנֶּקַם כָּל הָאֱלִילִים.

⁷⁰ וְעַבְרַתִּי זָכוּ וּמִצְרַיִם הַיּוֹאֵרָה חַיִּים שְׂלֹמֵדִים מִהַמִּילִים וְעַבְרַתִּי וְהַכִּיתִי וְכו' וְהַטַּעַם שֶׁלֹּמֵדִים מִמִּילִים אֲלֵו הוּא מִפְּנֵי שֶׁהַפְּסוּקָה מִשְׁמַע לְמִיעוּט, שֶׁאֲל"כ הִיא לוֹ לְכַתּוּב וְעַבְרַתִּי ה' בְּאֶרֶץ כָּשָׁם שֶׁכָּתַב בְּשָׂרָר מִקּוֹמוֹת.

⁷¹ בְּג' מִיעוּטִים הִלְלוּ נִתְרַבּוּ הַפְּרוֹשִׁים מֵהַם ג' הַמִּיעוּטִים, וְרוֹב הַפְּרוֹשִׁים הֵם ע"ד הַקֶּבְלָה. וְכַלְשֵׁיךְ פִּירֵשׁ שֶׁהִיא ג' דְּבָרִים בְּמִצְרַיִם: א) הַפְּלָאָה יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יִקְבְּלוּ מַכּוֹת מִצְרַיִם, וְזֶה הִיא אֲפִשָׁר עִי מִלְּאֹךְ סַחַס, וְז"ש אֲנִי וְלֹא מִלְּאֹךְ. ב) עֲלָמָה נִתְיַנֵּת מַכּוֹת הִיא אֲפִשָׁר עִי שָׂרָף, שֶׁהוּא מִלְּאֹכֵי הַדִּין, וְע"ז אָמַר אֲנִי וְלֹא שָׂרָף. ג) הַלֵּקָאָה אֲלֹהֵי מִצְרַיִם, וְהִיא אֲפִשָׁר עִי שְׁלִיחַת כּוֹחַ טוֹמָאָה גְּדוֹל הַמִּבְטָלָם, וְכוֹחַ טוֹמָאָה זוֹ מְכוֹנָה בְּשֵׁם "אַחֵר", וְע"ז אָמַר אֲנִי וְלֹא אַחֵר.

⁷² בְּיַד חֲזָקָה זוֹ הַדְּבָר וּבְמִדְרַשׁ רֹת מִצְרַיִם בְּשֵׁם ר' לֹוֹ דֵּהוּי גְזִירָה שׁוּוה "יָד" חֲזָקָה, לְהַנִּיחַ "יָד" ה' הוּיָה הַכְּתוּב בְּמַכַּת דְּבָר.

החרב⁷³, בַּמָּזָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַחֲרַבוּ שְׁלוֹפָה בְּיָדוֹ, נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלַיִם. וּבַמָּרָא גְדֹל – זוּ גְלוּי שְׂכִינָה⁷⁴, בַּמָּזָה שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ הִנֵּסָה אֱלֹהִים לְבֹא לְקַחַת לוֹ גּוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּמִסַּת בְּאֵתָת וּבְמוֹפְתִים, וּבְמַלְחָמָה וּבְיַד חֲזָקָה וּבְזָרוּעַ נְטוּיָה, וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים, כִּכְל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם יי אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיךָ. וּבְאֵתוֹת – זֶה הַמָּטָה⁷⁵, בַּמָּזָה שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵת הַמָּטָה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדְךָ, אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֵת הָאֵתָת. וּבְמוֹפְתִים – זֶה הַדָּם⁷⁶, בַּמָּזָה שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַתִּי מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ.

עוֹהֶגֶן לְהַטִּיף טַפָּח מִן הַכּוֹס בְּאֵמִירַת דָּם וְאִשׁ... עֲשֵׂר הַמַּכּוֹת דְּצַדִּיק עַד שֶׁיִּבְאֵחַ"ב, בְּיַחַד, ט"ז פַּעַם.

דָּם וְאִשׁ וְתִמְרוֹת עֶשֶׂן⁷⁷.

דָּבָר אַחֵר⁷⁸: בְּיַד חֲזָקָה – שְׂתִים⁷⁹, וּבְזָרוּעַ נְטוּיָה – שְׂתִים, וּבַמָּרָא גְדֹל – שְׂתִים, וּבְאֵתוֹת – שְׂתִים, וּבְמוֹפְתִים – שְׂתִים. אֵלּוֹ עֲשֵׂר מִכּוֹת⁸⁰ שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרַיִם בְּמִצְרַיִם, וְאֵלּוֹ הֵן:

⁷³ זוּ הַחֲרַב וּמִזְבַּח הַכֹּל זוּ, שְׁמַכַת חֲרַב הֵינּוּ צִשְׁעָה שְׁאֵמַר מִשֶּׁה "וּמַת כֹּל צָכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם", אִמְרוּ הַבְּכוֹרוֹת מֵה אֵנוּ מִתִּים עֲבוֹר אֵלּוֹ, בָּאוּ וְאִמְרוּ לַפְרַעַה שֶׁיִּשְׁלַח אֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּמ"מ לֹא שְׁמַע אֲלֵיהֶם, קָמוּ וַעֲשׂוּ מִלְחָמָה וְנִהַרְגוּ הַרְבֵּה מֵהַמִּצְרַיִם, וְזֶה הִיָּה מַכַת חֲרַב, וּגְמִרִינָן ג"פ נְטוּיָה נְטוּיָה.

⁷⁴ זוּ גְלוּי הַשְּׂכִינָה וּמִזְבַּחֵי הַרִיטוּב"א וְאִבְדוּרָהָם, שֶׁהַקֶּב"ה נִגְלָה אֲלֵיהֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אַע"פ שֶׁהִיָּתָה עִיר מְלִיאָה גְדוּלִים וְכָל זֶה כְּדֵי לְהִיָּים אֵת מֵה שֶׁבְצִיחַ לֵיעַקֵב "וְאִנּוּכִי" גַם אַעֲלֵךְ גַם עֲלֵה, וְנִאֲמַר וְיִאֲמַר ה' אֵל מִשֶּׁה וְאִמְרוּ רז"ל שֶׁהַקּוֹל נִשְׁמַע בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם. וְהַטַּעַם שֶׁגִּילּוּי שְׂכִינָה נִקְרָא מוֹרָא בַּעֲבוּר שֶׁהַרְוָאָה פְּנֵי הַשְּׂכִינָה יִרָא מֵאֹד וְנִרְתַע וְנוֹפֵל עַל פְּנֵיו.

⁷⁵ וּבְאֵתוֹת זֶה הַמָּטָה וּמִזְבַּח הַרִשָּׁב"ץ, הַטַּעַם שֶׁקּוֹרָא לְמַטָּה אֵתוֹת, בַּעֲבוּר שְׂבָה נַעֲשׂוּ הָאֵתוֹת, וּגְמִרִינָן ג"פ אֵתוֹת אֵתוֹת.

⁷⁶ וּבְמוֹפְתִים זֶה הַדָּם וּגְמִרִינָן ג"פ מוֹפְתִים מוֹפְתִים. וְאִין מַקּוֹם לֹאֵר שֶׁמוֹפְתִים הֵינּוּ אֵשׁ וְתִמְרוֹת עֶשֶׂן, שֶׁהִרִיב לְבִיאַת מִצְרַיִם לֹא יִדְעֵנוּ שֶׁהִיָּה אֵשׁ וְתִמְרוֹת עֶשֶׂן.

⁷⁷ הוּא הַמִּשְׁךְ לְחַלֵּק לְדַעֲלִיל וְנִתְּתִי מוֹפְתִים צִשְׁמִים דָּם וְאֵשׁ וְתִמְרוֹת עֶשֶׂן, וְנִפְסַק רַק מִטַּעַם הַמְנַהֵג לְשִׁפוֹךְ יַיִן.

⁷⁸ דָּבָר אַחֵר וּמִזְבַּח הַרִשָּׁב"ה, שֶׁטַּעַם הַדָּבָר שֶׁמִּזְבִּיא עוֹד פִּירוּשׁ, מִכִּיוּן שֶׁעַד עַתָּה פִּירֵשׁ הַפְּסוּקִים בְּאֹפֶן שֶׁמִּשְׁמַע מִמֶּנּוּ רַק חֵלֶק הַמַּכּוֹת, וְכַעַת הוּא מִזְבִּיא עוֹד פִּירוּשׁ שְׁעִי"ז מִשְׁמַע מִמֶּנּוּ כֹל הַעֲשָׂר מַכּוֹת. וְכַתֵּב בְּסִפְר טַעֲמָא דְקָרָא, שֶׁלְכַאֲוֵרָה חִילְקוּ הַתְנַא לְחַמִּישָׁה קְבוּלוֹת, וְהַסִּיבָה: דָּם לְפִרְדַּע שְׁתִיָּה מִן הַיָּאוֹר, כַּמ"ס וְשָׂרָץ הַיָּאוֹר לְפִרְדַּעִים. כִּינִים עֲרוּב שְׁתִיָּה בְּעֵלֵי חַיִּים. לְבָר שְׁחִין שְׁתִיָּה מִיָּתָה, מִכִּיוּן שֶׁשְׁחִין יוֹדַע שֶׁמְאוֹרַע חָשִׁיב כַּמָּת. בְּרַד אֲרַבָּה שְׁתִיָּה מִן הַשְּׁמִים. חָשׁ בְּכוֹרוֹת שְׁתִיָּה עֵנִיין אַחַד הוּא, מִשּׁוּם שֶׁחֹשֶׁךְ מִן הַגַּהִינּוּם, וּמַכַת בְּכוֹרוֹת הִלְכוּ לְגַהִינּוּם.

⁷⁹ בְּיַד חֲזָקָה שְׂתִים מֵהֵיכָן רֵאִינוּ שֶׁיֵּד חֲזָקָה שְׁתִים ?

וְהַרִשָּׁב"ס וְהַרִיטוּב"א מִפְרָשִׁים מִדְּכַתִּיב בְּיַד חֲזָקָה וְזָרוּעַ נְטוּיָה וְלֹא כַתֵּב בְּקִירוֹר בִּיד וּבְזָרוּעַ וּבְאֵתוֹת וּבְמוֹפְתִים וְכו' מִזֶּה מִשְׁמַע לְיִלְפּוֹתָא אַחָא.

וְהַשְּׂבִלִי הַלְקַט מִפְרָשׁ לְנִאֲמַר כֹּאן וּמוֹרָא גְדוֹל וְנִאֲמַר לְהֵלֵן בְּמוֹרָאִים גְדוּלִים מֵה לְהֵלֵן שְׁתִים אֵף כֹּאן שְׁתִים, וּמִלְמוֹרָא גְדוֹל אֵף יֵד חֲזָקָה וְזָרוּעַ נְטוּיָה וְכו' שְׁתִים.

⁸⁰ טַעֲמֵי הַמַּכּוֹת – מִתּוֹךְ יִלְקוּט שִׁמְעוֹנִי:

דָּם	אִמַר לִיָּה הַקֶּב"ה לְמַשֶּׁה בְּדָבָר שֶׁנִּתְּגַאָּה בּוֹ וְאִמַר לִי יָאוֹרִי בּוֹ אֲתַחִיל פּוֹרַעֲנוֹתָא לְכַתִּיב וַיִּמְלֹא שְׂבַעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת ה' אֵת הַיָּאוֹר.
------	--

דָּם צִפְרֵדַע בְּנִים עָרוֹב דְּבַר שְׁחִין בְּרַד אַרְבָּה חֶשֶׁךְ מַכַּת בְּכוֹרוֹת

רַבֵּי יְהוּדָה הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם סִימָנִים⁸¹ דְּצ"ךְ עַד"ש בְּאַח"ב.

צפרדע	אחר דם צפרדעים אמר הקב"ה יבוא דבר שגדולו ומחיתו במים ויפרע ממאכרים שצקשו לאכזר אומה שעתידיה לקבל תורה שהיא משולה למים שנאמר הוא כל נמא לכו למים.
בנים	אחר זאת כנים אמר הקב"ה יבוא דבר שנברא מעפר ויפרע ממאכרים שצקשו לאכזר אומה משולה לעפר שנאמר ושמתי את זרעך כעפר הארץ.
ערוב	אחר זאת ערוב אמר הקב"ה יבואו אריות נחשים ודובים ויפרעו ממאכרים שצקשו לאכזר אומה המשולה לחיות, גור אריה יהודה, דן יהי דן נחש עלי דרך, בנימין זאב וגו'.
דבר	אחר זאת דבר אמר הקב"ה יבוא דבר שממית ויפרע ממאכרים שצקשו לאכזר אומה המוסרת עצמה למיתה על יחוד שמי, שנאמר כי עליך הורגנו כל היום.
שחין	אחר זאת שחין, מלא חפנים פיה כבשן אמר הקב"ה יבוא העולה מן הכבשן ויפרע ממאכרים שצקשו לאכזר אומה שמסרה עצמו למיתה, אברהם באור כשדים חנניה מיסאל ועזריה בכבשן האש.
ברד	אחר זאת ברד אמר הקב"ה יבוא ברד שהוא לבן כשלג ויפרע ממאכרים שצקשו לאכזר אומה שאני עתיד להלבין עונותיהם שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו.
ארבה	אחר זאת ארבה אמר הקב"ה יבוא ארבה שנקרא חילי הגדול ויפרע מאכרים שצקשו לאכזר אומה שנקראו חיילות שנאמר והולאתי את כבאותי,
חשך	אחר זאת חשך אמר הקב"ה יבוא חשך שהוא מובדל מן האור ויפרע ממאכרים שצקשו לאכזר אומה המובדלת מן האומות.
מכת בכורות	אחר זאת מכת בכורות, אמר הקב"ה אני עובר בתוך מאכרים בחאי הלילה ואפרע ממאכרים שצקשו לאכזר בני אברהם אוהבי שחלק לילה לאכזר אויבי שנאמר ויחלק עליהם לילה, ובזכות עשרה נסיונות שנתנסה ונמלא שלם הכס עשר מכות.

עוד חז"ל:

בטכסים בשר ודם הביא הקב"ה עליהם את המכות, מלך בשר ודם כשהמדינה מורדת עליו מהו עושה משלח לגיונות והן מקיפין עליה, בתחלה הוא סוכר אמת המים שלהם אם חוזרין מוטב ואם לאו הוא מורה בהן חלים אם חוזרין מוטב ואם לאו זורק בהן נפט, אם חוזרין מוטב ואם לאו מגרה בהן לגיונות ואוכלוסים הרבה, אם חוזרים מוטב ואם לאו אוסר אותן בבית האסורין, אם חוזרין מוטב ואם לאו הורג הגדולים שבהם, כך הקב"ה בא על מאכרים בטכסים של מלכים בתחלה סכר אמת המים שלהם שנאמר ויהפוך לדם יאוריהם, לא חזרו הביא עליהם קולנים אלו הצפרדעים, לא חזרו הביא עליהם החלים אלו הכנים שהיו נכנסים בגופם של מאכרים כחך הזה, לא חזרו השליך עליהם אבני בליסטרא זה הברד, אחר כך גירה בהן אוכלוסין הרבה זה ארבה, ואח"כ נתנם בבית האסורים זה החשך, לא חזרו והרג כל הגדולים שבהם שנאמר וה' הכה כל בכור,

⁸¹ רבי יהודה היה נותן בהם סימנים

Ⓜ רש"י והרמב"ם מפרשים שטעם הסימנים שרבי יהודה היה נותן, היינו לומר שאל תאמר שאין מוקדם ומאוחר בתורה והמכות הכתובים בתורה נתנו בסדר אחר לכך נתן סימנים, לומר שהיו בסדר זה.

Ⓜ הריטב"א מפרש שכך היו חקוקות במטה.

Ⓜ ואבודרהם מפרש שטעם הסימנים מפני שלעולם ישנה אדם לתלמודו דרך קצרה, לכך נתן להם סימנים כדי לקרר.

וזראשונים נתנו עוד טעמים:

מכות ה'ס היו גזולים מהמכות 82

רבי יוסי הגלילי אומר: מניין אתה אומר שלקו המצרים במצרים עשר מכות ועל הים לקו המשיים מכות במצרים מה הוא אומר ויאמרו החרטמים אל פרעה: אצבע אלהים הוא⁸³, ועל הים מה הוא אומר וירא ישראל את ה' הגדלה אשר עשה יי במצרים, ויראו העם את יי, ויאמינו ביי ובמשה עבדו. כמה לקו באצבע עשר מכות. אמור מעתה במצרים לקו עשר מכות ועל הים לקו המשיים מכות.

רבי אליעזר אומר⁸⁴: מניין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של ארבע מכות שנאמר: ישלח בם חרון אפו, עברה וזעם וצרה, משלחת מלאכי רעים. עברה – אחת, וזעם – שתיים, וצרה – שלש, משלחת מלאכי רעים – ארבע. אמור מעתה במצרים לקו ארבעים מכות ועל הים לקו מאתיים מכות.

רבי עקיבא אומר: מניין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של חמש מכות שנאמר: ישלח בם חרון אפו, עברה וזעם וצרה, משלחת מלאכי רעים. חרון אפו – אחת, עברה – שתיים, וזעם – שלוש, וצרה – ארבע, משלחת מלאכי רעים – חמש. אמור מעתה: במצרים לקו המשיים מכות ועל הים לקו המשיים ומאתיים מכות.

רשב"ם	ראב"ן	שבלי הלקט
מכות בארץ	ע"י אהרן בעטה	דס כפרדע בהתראה, כינים ללא התראה.
מכות מקריות	ע"י עשה שלא בעטה	ערוכ דבר בהתראה, שחין ללא התראה.
מכות מן האוויר	ע"י עשה בעטה	ברד ארצה בהתראה, חושך ללא התראה.
בכורות	ושיתף בכורות עם בא"ח כי אין לו בן זוג	

⁸² המהרש"א (ברכות ט.) מבאר שמכות הים שקיבלו המצרים היו מידה כגד מידה מטעם שהם זרקו את זכורי ישראל למים, משום כך הטביע הקב"ה את המצרים בים. וכדי שהמצרים יחליטו לרוץ אחרי בני ישראל, לכך צוה ה' לבני ישראל שיסאלו מהמצרים את נכסיהם, ולא יבקשו במתנה, אע"פ שאילו היו מבקשים מהם במתנה היו נותנים, שהרי המצרים היו בפתח שער ימחו כולם. אלא שהקב"ה רצה להטעות את המצרים שיחשבו שבני ישראל אינם רואים לשהות במדבר כי אם שלושה ימים כפי שאמרו, ולכך אינם מבקשים מתנה אלא "שואלים", ולכך אח"כ ששמעו שאין בני ישראל רואים לחזור החליטו לרדוף אחרי בני ישראל, וכך יאל הגם הגדול של קריאת ים סוף.

⁸³ אצבע אלזקים הוא ומקשה הריטב"א האיך הוא מדייק מאמירת אצבע אלזקים על כל המכות שהיו במצרים, הלוא אצבע אלזקים נאמרה רק במכת כינים, א"כ מנלן שכל עשרת המכות יחדיו קרואים "אצבע" אולי רק מכת כינים לבדה אצבע, א"כ על הים לקו רק חמשה מכות? וזבח פסח תירץ שאע"פ שהפסוק מייירי רק על כינים בלבד מ"מ על כל המכות נמנו וגמרו שהוא אצבע, והראיה שמס' ואילך לא ניסו עוד לעשות כמותו.

⁸⁴ מחלוקת רבי אליעזר ורבי עקיבא לדעת רבי עקיבא המילה חרון אף ג"כ מיותר ולכן אפשר ללמוד ממנו ג"כ על מכות, אבל לדעת רבי אליעזר המילה חרון אף אינו מיותר לכך יש רק ארבעה מילים מיותרות לדקוה.

כמה מעלות להשי"ת ואכן מצווה להלאו ולשתת

במה מעלות טובות למקום עלינו⁸⁵!

- היינו. אלו הוציאנו ממצרים ולא עשה בהם שפטים,
- היינו. אלו עשה בהם שפטים⁸⁶, ולא עשה באלהיהם,
- היינו. אלו עשה באלהיהם, ולא הרג את בכוריהם,
- היינו. אלו הרג את בכוריהם ולא נתן לנו את ממונם⁸⁷,
- היינו. אלו נתן לנו את ממונם ולא קרע לנו את הים⁸⁸,
- היינו. אלו קרע לנו את הים ולא העבירנו בתוכו בחרבה,
- היינו. אלו העבירנו בתוכו בחרבה ולא שקע צרנו בתוכו⁸⁹,
- היינו. אלו שקע צרנו בתוכו ולא ספק צרפנו במדבר ארבעים שנה⁹⁰,
- היינו. אלו ספק צרפנו במדבר ארבעים שנה ולא האבילנו את המון⁹¹,
- היינו. אלו האבילנו את המון ולא נתן לנו את השבת,
- היינו. אלו נתן לנו את השבת, ולא קרבנו לפני הר סיני⁹²,

⁸⁵ כמה מעלות טובות

הרשב"ץ פירש שהיות והתחלנו בפסוק שאומר מי שמציא זיכורים, לכך אנו ממשיכים בטובות שנזכרו לענין הזיכורים, והוא ענין בית המקדש, שזזה אנו רואים רחמיו המרובים שנתלצה לנו במתנה מועטת זו.

במדרכ הגדה כתב ששצח זו היא הכנה להלל, שאנו מצארים עד כמה יש לנו להודות ולשבח את הבורא.

⁸⁶ ולא עשה בהם באלהיהם ומבאר הזבח פסח שאם ה' היה מוליא אותנו ממאריס ולא היה עושה שפטים היה די לישראל, ומה שעשה נקמה באלהי מאריס היה תוספת טובה לנו.

⁸⁷ ולא נתן לנו את ממונם ומבאר הזבח פסח שאע"פ שהקב"ה הצטיח לאצרהם אצינו ע"ה "ואחרי כן יאלו צרכו גדול" ולכאור' האיך אפשר לומר ולא נתן לנו את ממונם, אלא שבלקיחת הממון יש כמה דרגות, והיה יכול להסתפק בנתינה גדולה ודי צוה, אבל ה' גרם שצני ישראל ירוששו את המאריס והשאירו אותם ריקים לגמרי, וזה היה תוספת טובה.

⁸⁸ ולא קרע לנו את הים ומבאריס הראשונים שבעצם היה אפשר לעשות ניסים אחרים שאינם ניסים גלויים כ"כ, ומה שעשה ה' ניסים גדולים כאלו היינו בשביל שרצה ה' להראות חיבתו לעיני העמים שבצביל ישראל הוא מוכן לשדד את המערכות ולעשות ניסים גדולים שאינם מדרך הטבע.

⁸⁹ ולא שקע צרנו בתוכם ומבאריס הרשב"ם ואבודרהם שהיה יכול לסגור הים אחרינו והמאריס ילכו לדרכם, ועכ"ז נתן למאריס להיכנס לים כדי שאחר כן יכלו לשקוע בתוכו. והזבח פסח מפרש שהרי קריעת ים סוף היה פלא עמוס ואינו מדרך הטבע כלל, וא"כ המאריס צראותם נס גדול כזה שאינו מדרך הטבע היה לכאורה לריקים לקבל פיק צרכים וללכת אחורנית ולצרוח, אבל ה' הכביד ליבם לדרוף אחרי בני ישראל, וע"י זה היה אפשר לעשות את הנס הגדול של טביעת המאריס.

⁹⁰ ולא סיפק צרפנו במדבר ומבאר הרשב"ם שהיה להם צהמות והיו יכולים לשחוט לעצמם בשר ולאכול, ומ"מ נתן להם ה' לאכול כדי שלא יצטרכו לאכול את צהמתם.

⁹¹ ולא האבילנו את המון ומבאריס הראשונים שה' היה יכול לתת להם אוכל פשוט, ומ"מ נתן להם אוכל מיוחד והוא המון, שכידוע, היה המון מזון שמלאכי השרת ניזונים בו.

אלו קרבנו לפני הר סיני, ולא נתן לנו את התורה⁹³.
 אלו נתן לנו את התורה ולא הכניסנו לארץ ישראל,
 אלו הכניסנו לארץ ישראל ולא בנה לנו את הבחירה
 דיינו.
 דיינו.
 דיינו.

על אחת, במה ובמה, טובה כפולה ומכפלת למקום עלינו: שהוציאנו ממזרים, ועשה בהם שפטים, ועשה באלהיהם, וחרג את בכוריהם, ונתן לנו את ממונם, וקרע לנו את היב, והעבירנו בתוכו בחרבה, ושקע צרנו בתוכו, וספק צרבנו במדבר ארבעים שנה, והאכילנו את חמון, ונתן לנו את השבת, וקרבנו לפני הר סיני, ונתן לנו את התורה, והכניסנו לארץ ישראל, ובנה לנו את בית הבחירה לבפר על כל עונותינו.

2'אור הג' מצות 308

רבן גמליאל היה אומר: כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח⁹⁴, לא יצא ידי חובתו⁹⁵, ואלו הן: פסח, מצה ומרור.

מראה ביד על הורוע ויזהר שלא להגביה אותה.

פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שבית המקדש היה קיים, על שום מה⁹⁶ על שום שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו במזרים, שנאמר: ואמרתם זבח פסח הוא ליי, אשר פסח על בתי בני ישראל במזרים בנגפו את מזרים, ואת בתינו הציל ויקד העם.

מראה את המצות למסגים ואומר:

מצה זו שאנו אוכלים, על שום מה על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ⁹⁷ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים, הקדוש ברוך הוא, ונאלם, שנאמר: ויאפו את הפצק אשר הוציאנו ממזרים ענת מצות, פי לא חמין, פי גרשו.

⁹² אילו נתן לנו את השבת ומזבח המחזור ויטרי שמדוע היה אפשר להסתפק רק עם השבת לפי שהשבת מעלה גדולה הוא לישראל שהוא אות בין הקב"ה לישראל.

⁹³ אילו קרבנו לפני הר סיני ומזבח הרשב"ץ דבעאם קריבה להר סיני היתה תועלת גדולה מאוד, כי בקרבנותם להר סיני פסקה זיהמתו. והרשב"ם ואבדורהם מפרשים שהכוונה על המעלה הגדולה שהשי"ת בעצמו נראה אלינו בהר סיני ונתן לנו את התורה והיה באפשרות ליתן זאת ע"י משה.

⁹⁴ כל שלא אמר ג' דברים התוס' בפסחים (קטו. ד"ה ואמרתם) מזכרים טעם הדבר שיש חיוב גדול באמירה דווקא אע"פ שלכאורה נראה שהחיוב הוא מעשה המלווה דווקא, כי רואים שהקב"ה הקפיד באמירת הגדה דכתיב ואמרתם זבח הוא, וגם על מנה ומרור יש חיוב אמירה משום שאיתקש מנה ומרור לקרבן פסח.

⁹⁵ לא יצא ידי חובתו ומזכרים הר"ן והריטב"א דלא קאמר לא יצא ידי חובתו כלל, אלא לא יצא ידי חובתו כראוי, אבל בודאי שילא ידי חובת המלווה.

⁹⁶ פסח שאכלו וכו' על שום מה ומזבח השבלי הלקט שאע"פ שאין הפסח נוהג בזמן הזה, והיה מן המקום לבטל מנהג זה, מ"מ לא סילקוהו מן ההגדה שהרי נותנים בקערה זכר למקדש.

⁹⁷ על שום שלא הספיק ומקשים הראשונים והלוא מלוות מנה נלטו קודם שנאמר ויאמר משה וכו' ולא יאכלו חמץ, וא"כ האיד אפשר לומר שטעם מלוות המנה הוא ע"ש שלא הספיק בצקם להחמיץ דבר שהיה לאחר יציאתם ממזרים ומלוות מנה נלטו בעודם במזרים, ומתראים שראה הקב"ה העתיד שיתגרשו ולכן אוה להם על החמץ ע"ש העתיד.

ממזכרים ולא יכלו להתמהמה⁹⁸, וגם צדה לא עשו להם.

מראיה את המרור למסגים ואמר:

מרור זה שאנו אוכלים, על שום מה על שום שמררו המזכרים את חיי אבותינו במזכרים, שנאמר: וימררו את חייהם בעבדה קשה, בחמר ובלבנים ובכל עבדה בשדה את כל עבדתם אשר עבדו בהם בפרה.

בכל דור ודור חיב אדם לראות את עצמו⁹⁹ פאלי הוא יצא ממזכרים, שנאמר: והגדת לבנה פיום ההוא לאמר, בעבור זה עשה יי לי פצאתי ממזכרים. לא את אבותינו בלבד גאל הקדוש פרוה הוא, אלא אף אותנו גאל עמחם, שנאמר: ואותנו הוציא משם, למען הביא אתנו, לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותנו.

מגביהים את הכוס עד הללויה.

לפיכך¹⁰⁰ 101 אנחנו חיבים להודות, להלל, לשבח, לפאר, לרומם, לחדר, לברך, לעלה ולקלם למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו: הוציאנו¹⁰² מעבדות לחרות מיגון לשמחה, ומאבל ליום טוב, ומאפלה לאור גדול, ומשעבוד לגאלה. ונאמר לפנינו שירה חדשה: הללויה.

הללויה

הללויה הללו עבדי יי, הללו את שם יי. יהי שם יי מברך מעתה ועד עולם. ממזרח שמש עד מבואו מהלל שם יי. רם על כל גוים יי, על השמים כבודו. מי פיי אלהינו המגביהי לשבת, המושפילי לראות בשמים ובארץ מקימי מעפר דל, מאשפת ירים אביון, להושיבי עם נדיבים, עם נדיבי עמו. מושיבי עקרת הבית, אם הפנים שמחה. הללויה.

פצאת ישראל ממזכרים, בית יעקב מעם לעז, היתה יהודה לקדשו, ישראל ממשלותיו. הים ראה וינס, הירדן יסב לאחור. החרים רקדו כאילים, גבעות - פכני צאן. מה לה הים פי תנום, הירדן - תסב

⁹⁸ ולא יכלו להתמהמה ולכאורה משמע שתולה טעם אכילה המנה במזכרים כפייה ללא יכלו להתמהמה ומשמע שבעצם היו יכולים להכין חמץ רק ההכרח גרם להם לאכול מנה, והלוא גם במזכרים היה חסור ומזכר השבלי להקט במזכרים היה חסור רק בט"ו והיות שלא יכלו בט"ו להכין חמץ מחמת שלא יכלו להתמהמה לכך שאר הימים רק מנה.

⁹⁹ חיב אדם ומזכרים הראשונים שמקור הדבר דכתיב בתורה בעבור זה עשה ה' "לוי" בצאתי ממזכרים ומדוע אינו כתוב להם ללא ע"כ שריד לומר על עצמו, והרמב"ם מפרש שהדיוק מהפסוק ואותנו הוליא משם.

¹⁰⁰ לפיכך לפי רוב דעות הראשונים הקטע הוא במקום ברכת שעשה ניסים שאומרים בשאר חגים, והאורחות חיים מפרש שהוא כמו ברכה לפני הלל.

¹⁰¹ לפיכך ומזכרים הראשונים למכיון שבקטע הקודם אמרנו כאילו יאנו ממזכרים לפיכך חוצה עלינו לספר שירה כמו שאמרו אבותינו.

¹⁰² ומזכר בזבח פסח: מעבדות לחרות כנגד גלות מזכרים. משעבוד לגאולה, כנגד גלות צבל. מיגון לשמחה, כנגד גלות פרס ומדי. מאבל ליו"ט, מזכרת ייון. מאפילה לאור גדול, הגאולה העתידה לעתיד לבוא.

¹⁰³ חלוקת החלל את אמירת ההלל מחלקים לב' חלקים, צ' הפרקים הראשונים לפני הסעודה ושאר הפסוקים עד סופו לאחר הסעודה, בטעם הדבר כתב האבודרהם לפי שריד לומר שירה על כל כוס. כוס הראשון = קידוש. כוס שלישי = ברכת המזון. כוס רביעי ושני = הלל.

לְאַחֵר, הַהָרִים – תִּרְקְדוּ כְּאֵלִים, גְּבֻעוֹת – כְּבָנֵי צֹאן. מִלִּפְנֵי אֲדוֹן חוֹלֵי אֶרֶץ, מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי יַעֲקֹב. הַחֶפְכִּי הַצּוֹר אֲגַם מַיִם, הַלְמוֹיֵשׁ – לְמַעַנְנוּ מַיִם.

זרכת הגאולה¹⁰⁴

מַגִּבִּיחִים אֶת הַפֶּה עַד גְּאֹל יִשְׂרָאֵל.

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מִלֵּךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר גְּאֹלְנוּ¹⁰⁵ וְגֹאֵל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם¹⁰⁶, וְהַגִּיעֵנוּ לְלֵילָה הַזֶּה לְאָכֹל בּוֹ מִצֵּה וּמְרוֹר. בֵּן יי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יִגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים וְלִרְגָלִים אַחֲרֵים הַבָּאִים לְקַרְאֵתְנוּ לְשָׁלוֹם, שְׂמֵחִים בְּבָנִין עִירָה וְשָׂשׂוֹם בְּעִבּוֹדְתָהּ. וְנֹאכַל שֵׁם מִן הַזְּבָחִים וּמִן הַפְּסָחִים¹⁰⁷ אֲשֶׁר יִגִּיעַ דָּמָם עַל קִיר מִזְבֵּחַךְ לְרִצּוֹן, וְנוֹדָה לְךָ שִׁיר חֲדָשׁ עַל גְּאֹלְתֵנוּ וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יי גְּאֹל יִשְׂרָאֵל. בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מִלֵּךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְרֵי הַתְּנָף.

שׂוֹתֵן אֶת הַפֶּה בְּהִסָּבֵת שְׂמֵאל.

נוֹטְלִים אֶת הַיָּדַיִם וּמְגַרְרִים

חֲרִינֵי מוֹכֵן וּמִזְמוֹן לְקַיֵּם מִצְוֹת נְטִילַת יָדַיִם וּמִצְוֹת אֲכִילַת מִצֵּה לְשֵׁם יְחִוּד קוֹדֶשׁא בְּרוּךְ הוּא וְשְׂכִינְתֵיהָ עַל יָדֵי הַהוּא טְמִיר וְנִעְלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. וַיְהִי נֵעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָהוּ:

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מִלֵּךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדַיִם.

יִקַּח הַמִּצֵּה בְּסִדֵּר שֶׁהֵנִיחַן, הַפְּרוּסָה בֵּין שְׁתֵּי הַשְּׁלֻמוֹת, וַיֵּאָחַז שְׁלֹשָׁתָן בְּיָדוֹ וַיִּבְרַךְ "הַמוּצִיא"¹⁰⁸ בְּכוּנָה עַל הָעֲלִינָה וּמִשְׁמִיט אֶת הַתַּחֲתוֹנָה, וְלוֹקַח אֶת הָעֲלִינָה וְהַאֲמַצְעִית וּמְבַרֵךְ עֲלֶיהָ "עַל אֲכִילַת מִצֵּה"¹⁰⁹ בְּכוּנָה עַל הַפְּרוּסָה. אַחַר כֵּן יִבְצַע כּוֹיֵת מִן הָעֲלִינָה הַשְּׁלֵמָה וְכוֹיֵת שְׁנֵי מִן הַפְּרוּסָה וַיִּטְבֵּל בְּמַלַּח, וַיֵּאָכֵל בְּהִסָּבָה שְׁנֵי כּוֹיֵתָם¹¹⁰.

¹⁰⁴ שָׁנֵינוּ צִמְסַכְת פִּסְחִים (קט"ז): וְחוּסָם בְּגֹאֻלָּה, וּפִירַשׁ הַרַצְצִים מִסִּיִּים אֶת הַהִגְדָּה בְּזִרְכַת הַגֹּאֻלָּה, וּמִצְאֵר הַרַצְצִים שֶׁהִזְכִּירָה אֵינן לֹו קִשֵּׁר לְהִגְדָּה שְׁלִפְנֵיהָ אֵלֶּךָ זִרְכָּה מִיּוֹחַדָּת שְׁקִבְעוּ לְכוּם שָׁנֵי.

¹⁰⁵ אֲשֶׁר גְּאֹלְנוּ הַדָּגָשׁ גֹּאֻלְנוּ, שֶׁהָרִי אֵינֵנו לֹא גֹאֵל אֶת אֲבוֹתֵינוּ הִיָּה אֲנוּ וּבָנֵינוּ וְכוּ'.

¹⁰⁶ עַל גְּאֹלְתֵנוּ וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ זְכוּי גְּאֹל יִשְׂרָאֵל וּמַקְשִׁים הַרַחֲשׁוֹנִים לְהַחֲתִימָה הוּא עַל גְּאֹלָה הָעֲתִידָה וְהַזִּכְרָה עַל הַגְּאֹלָה שֶׁהִיָּתָה, וְהִזְכִּירוּ שֶׁהַחֲתִימָה הִיָּה גַם עַל הַגְּאֹלָה בְּמִצְרַיִם, וְהִיָּינוּ כִּי "פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ" הוּא גְּאֹלָה מִלְּרִיִּים.

¹⁰⁷ כֵּן הִיָּה גִירַסַת רֹוֵב הַרַחֲשׁוֹנִים. וְטַעַם הַדְּבַר מִשׁוּם שְׁזַבְחִים כֹּאֵן הַכוּנָה עַל קִרְבָּן חֲגִיגָה הַנֶּאֱכָל קוֹדֵם הַפִּסְחָה, מִשׁוּם שֶׁהַפִּסְחָה נֹאכַל עַל הַשְּׂבִיעָה, שְׁלֹא יֵאָכֵלְנוּ כִּשְׁהוּא רַעֵב וַיִּשְׁצוֹר עֵלֶם. וְזִלְזָל"ח בְּפִסְחִים כְּתִב שֶׁחֲגִיגָה נֹאכַל קוֹדֵם מִשׁוּם שֶׁתִּדִיר וְאֵינוּ תִדִיר, תִּדִיר קוֹדֵם. אֲמַנְס יֵשׁ רַחֲשׁוֹנִים הַגּוֹרֻסִים מִן הַפִּסְחִים וְהַזְּבָחִים, כִּי חֲחִיגָה אֵינוּ קִרְבַּן זְכָל שְׁנָה, כִּי אִם עֵרֵב פִּסְחָה חָל לְהִיּוֹת בְּזָבַת אֵינן חֲחִיגָה דוּחָה שְׂבַת. וְלִכֵּן נוֹהֲגִים רַבִּים בְּפִסְחָה שְׁחַל לְהִיּוֹת בְּמוֹלָאֵי שְׂבַת לֹוּמַר מִן הַפִּסְחִים וּמִן הַזְּבָחִים.

¹⁰⁸ מוּצִיא טַעַם הַדְּבַר שֶׁמְזַכְרִים קוֹדֵם הַמוֹלִיא לְחַם מִן הָאָרֶץ וְאֲחִ"כ מְזַכְרִין עַל אֲכִילַת מַנֶּה, הוּא מִפְּנֵי שֶׁתִּדִיר (הַמוֹלִיא) וְשִׁאֵינוּ תִדִיר (עַל אֲכִילַת מַנֶּה) תִּדִיר קוֹדֵם. וְטַעַם הַדְּבַר שֶׁלֹוֹקַח שְׁלִשְׁתָּן כִּי זִרְכַת הַמוֹלִיא לְרִיךְ שְׁתֵּי שְׁלִימוֹת.

בְּרִיךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמּוֹצִיא לָחֶם מִן הָאָרֶץ.
בְּרִיךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מַצָּה.

ואסור לדבר עד שלא גמרו את שני הכייתים

מְרֹר

כָּל אֶחָד מֵהַמְּסֻבִּים לֹקֵחַ כְּזֵית¹¹¹ מְרֹר וּמְטַבֵּל בְּחֶרֶסֶת¹¹², חוֹזֵר וּמְעַדֵּר הַחֶרֶסֶת, מְבָרֵךְ וְאוֹכֵל גְּלִי הַסֶּגֶה.

הֲרִיבֵי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקַיֵּם מִצְוֹת מִצְוֹת אֲכִילַת מְרֹר לְשֵׁם יְחִוּד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתֵיהָ עַל יְדֵי הַחַיִּים טָמִיר וְנִעְלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. וַיְהִי נֶעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנֵנָה:

בְּרִיךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מְרֹר.

בּוֹרֵךְ

כָּל אֶחָד מֵהַמְּסֻבִּים לֹקֵחַ כְּזֵית מִן הַמַּצָּה הַשְּׁלִישִׁית עִם כְּזֵית מְרֹר וְכוֹרְכֵם יַחַד, אוֹכְלִים בְּהַסֶּגֶה וּגְלִי בְּרֶכָה. לְפָנָי אֲכָלוּ אֲנִימָר.

¹⁰⁹ מצה בברכות (לעו): אומר רב פפא הכל מודים בפסח שמניח פרוסה בתוך השלימה וזוהי, מאי טעמא לחם עוני כתיב, ונחלקו הראשונים בדעת רב פפא.

דעת רב עמרם גאון שמברך המוציא על השלם וברכת על אכילת מצה על הפרוסה. והטעם כי ברכת המוציא הוא שצח על עכס הלחם, ולכן מצווה בשלימה יותר מפרוסה. אבל על אכילת מצה מצווה יותר על פרוסה, משום לחם עוני. נמצא שלשיטתו היו כריכים לצדק על אכילת מצה על הפרוסה כלצד ללא שיקח שום שלימה בידו.

דעת התוס' האורחות חיים והראב"ד, שמברך על שתייה גס המוציא וגם על אכילת מצה, והטעם היות ועיקר המצווה (של אכילת מצה) הוא בפרוסה (משום לחם עוני) לכך אף שבמשך כל השנה ברכת המוציא הוא על שלימה דווקא, מ"מ כאן עדיף לצדק על מצה שעמו עושים את המצווה.

להלכה נוהגים כדעת התוס' האורחות חיים והראב"ד, ולכן מניחים את השבירה בין שתי השלימות ומברכין המוציא על שלשתן ומשמייטין התחתונה (שהיא שלימה) מכיון שרק על המוציא יש אורח כלחם משנה.

שְׂחִייוֹ

הטעם שאין מצרכים שהחיינו כתב האבודרהם מכיון שכבר ילאנו ידי חובה בצרכת אשר גאלנו שמוזכר שם והגענו הליכה הזה לאלכול צו מצה ומרור.

¹¹⁰ טעם הדבר כתבו הפוסקים משום שיש ספק על מה לנו מקיימים את המצווה האם על השלימה או על הפרוסה. לכך לנו לוקחים כזית מכל אחד מהם. (עי' סי' תע"ה סעיף א' ובנושאי כלים)

¹¹¹ כתבו ההגהות מימוניות והיראים שהטעם שצריך כזית היינו וכתוב על מצות ומרורים יאכלוהו ואין אכילה פחות מכזית, לכך כדי לקיים מצות אכילה צריך כזית.

¹¹² חרוסת בזמן חז"ל היו טובלין כולו, משום שהיה תולעת ששמו קפא והיה נשמד ע"י הטיבול, אלא שבזמננו אין את התולעת הזה כתב הפרי חדש שמ"מ נוהגין לטבול היות והחרוסת הוא זכר לטיט שהיו המכרים מכריחים את בני ישראל להביא.

זָכַר לְמִקְדָּשׁ בְּהַלֵּל. בֵּן עֲשָׂה הַלֵּל¹¹³ בְּזִמְנֵי שְׁפִית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קְיָיִם: הָיָה פּוֹרֵךְ מִצֵּה וּמְרוֹר וְאוֹכֵל בַּיַּחַד, לְקָיִים מִה שְׁנַאֲמָר: עַל מִצְוֹת וּמְרִירִים יִאֲכַלְנוּ.

שְׁלַחן עוֹרֵךְ

אֲנִיכֵלִים וְשׁוֹתִים הַסְעוּדָה הַעֲרוּכָה וְנִוְהָגִים לְאֲכֹל תְּהִלָּה בִּיצִים מִבְּשֻׁלוֹת¹¹⁴. וְלֹא יֵאָרֵךְ יוֹתֵר מְדִי, שֶׁלֹּא תִהְיֶה עֲלֵינוּ אֲכִילָה אֲפִיקוֹמֵן אֲכִילָה גְּסָה.

צְפוּן

אַחַר גַּמֵּר הַסְעוּדָה לֹאֻחַ כָּל אֶחָד מִהַמְסֻבִּים כּוֹיֵת מִהַמְצִיָּה שֶׁהִיְתָה צְפוּנָה לְאֲפִיקוֹמֵן¹¹⁵ וְאוֹכֵל מִמֶּנָּה כּוֹיֵת בַּחֲסֵבָה. וְצִדִּיק לְאֲכִילָה קֹדֶם חֲצוֹת הַלַּיְלָה. וְלֹאֲחֲרֵיהָ אֲסוּר לְאֲכֹל כִּי שִׁישְׁאָר טַעַם מִצֵּה בְּפִי.

בִּידוּן

מוֹזְגֵן פֶּסַח שְׁלִישִׁי וּמְבָרְכִין בְּרַפְתֵּי הַמְּזוּן, וְנִוְהָגִים שִׁבְעָה"ב מִזְמָן.

שִׁיר הַמַּעֲלֹת: בְּשׁוּב יי אֵת שׁוֹיֵבֵת צִיּוֹן הִיִּינוּ בְּחִלְמִים. אֲזַי יִמְלֵא שְׁחֹק פִּינוּ וְלִשְׁוֹנֵנו רִנָּה. אֲזַי יֵאָמְרוּ בַּגּוֹיִם: הֲגִדִּיל יי לַעֲשׂוֹת עִם אֱלֹהֵי הַגִּדִּיל יי לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ, הִיִּינוּ שְׂמֵחִים. שׁוּבָה יי אֵת שְׁבִיתָנוּ בְּאֲפִיקוֹם בְּנִגְב. חֲזָרִים בְּדַמְעָה, בְּרִנָּה וּקְצֵרוֹ. הַלֹּדֶף יִלְךְ וּבִכְח נִשָּׂא מִשְׁךְ הַזֹּרֵעַ, בֹּא יִבֹּא בְּרִנָּה נִשָּׂא אֶלְמָתָיו.

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מִלְּךְ הָעוֹלָם הַזֶּה אֵת הָעוֹלָם כִּלּוֹ בְּטוֹבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים הוּא נוֹתֵן לָחֵם לְכָל בָּשָׂר בִּי לְעוֹלָם חֶסֶד. וּבְטוֹבוֹ הַגְּדוֹל תִּמְוִיר לֹא חָסֵר לָנוּ, וְאֵל יַחֲסֵר לָנוּ מִזְוִן לְעוֹלָם

¹¹³ הלל הזקן היה כורך מלה פסח ומרור ואוכלו יחד מכיון שהוא סובר שעל מצות ומרורים יאכלוהו היינו ביחד, אמנם הלכה זו שייך רק בזמן שבית המקדש היה קיים היות ורק בבית המקדש היה קרבן פסח, ולכן בימינו שאנו אוכלים מלה ומרור ביחד, היינו רק זכר למה שהיה הלל עושה בזמן שהיה בית המקדש היה קיים.

¹¹⁴ בטעם אכילת ביצים היינו משום אבילות, והיינו שבעלם היה מן המקום לאכול כלילה הזה קרבן פסח, והסיבה שאין לנו אוכלים קרבן פסח הוא מפני חורבן הבית, לכך אוכלים ביצים כדי לזכור את החורבן.

¹¹⁵ בטעם אכילת אפיקומן יש כמה דיעות בראשונים ובתקנים שצפסחים (קייט): מבואר שהיו אוכלים את קרבן הפסח לאחר שגמרו את הסעודה, והטעם מבואר מפני שאם יאכלו אותו על הרעב יבואו בטעות לדי שבירת עצם שהוא מעשה איסור בקרבן פסח, לכך תיקנו שיאכלו את קרבן הפסח לאחר שיאכל דבר אחר.

דעת רש"י והרשב"ם שהיות ובעת שאכלו את קרבן פסח אכלו עמו גם מלה (כפי דעת הלל הזקן) לכך כיום אע"פ שאין לנו קרבן פסח מ"מ נשאר לנו עדיין החובה כלפי המלה לאוכלו סמוך לחלואה, והמרדכי הוסיף עוד יותר שעיקר מצוות אכילת מלה הוא דווקא בכזית מלה זה.

דעת הרא"ש ועוד ראשונים שמצוות מלה הוא כזית מלה הראשונה שאדם אוכל, ואין ענין באכילה לאחר הסעודה, אלא דווקא בזמן שבית המקדש היה קיים, והיה אוכלים את הפסח אחר הסעודה משום חשש שבירת עצמות, לכך אכלו עמו מלה, כי עיקר המצווה הוא ע"י כריכה. אבל בימינו שאין פסח ממילא אין שום ענין לאוכלו אחר הסעודה, היות ואין חשש שבירת עצם במלה, ואלא סיבת המנהג הוא זכר לקרבן פסח.

ועד. בעבור שמו הגדול, כי הוא אל זן ומפרנס לכל ומטיב לכל, ומכין מזון לכל ברייתו אשר ברא. ברוך אתה יי ה' את הכל.

נודה לך יי אלהינו על שהנחלת לאבותינו ארץ המדה טובה ורחבה ועל שהוצאתנו יי אלהינו מארץ מצרים, ופדיתנו מבית עבדים, ועל ברייתך שחתמת בבריתך, ועל תורתך שלמדתנו, ועל חקך שהודעתנו, ועל חיים הן וחסד שהונגתנו, ועל אכילת מזון שאתה זן ומפרנס אותנו תמיד, בכל יום ובכל עת ובכל שעה:

ועל הכל יי אלהינו אנחנו מודים לך ומברכים אותך, ותברך שמך בפני כל חי תמיד לעולם ועד: בפתוב, ואכילת ושבעת וברכת את יי אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך. ברוך אתה יי על הארץ ועל המזון:

רחם נא יי אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ועל מלכות בית דוד משיחך ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו: אלהינו אבינו, רענו זוננו פרנסנו וכלכלנו ותרויחנו, ותרוח לנו יי אלהינו מהרה מפל צרותינו. ונא אל תצריכנו יי אלהינו, לא לידי מתנת בשר ודם ולא לידי הלואתם, כי אם לידך המלאה הפתוחה הקדושה ורחבתה, שלא נבוש ולא נכלם לעולם ועד.

בשבת מוסיפין: רצה והחליצנו יי אלהינו במצותך ובמצות יום השביעי השבת הגדול והקדוש הזה. כי יום זה גדול וקדוש הוא לפניך לשבת בו ולנוח בו באהבה כמצות רצונך. ובצונך הניח לנו יי אלהינו שלא תהא צרה ויגון ואנחה ביום מנוחתנו. והראנו יי אלהינו בנחמת ציון עירך ובבנין ירושלים עיר קדשך כי אתה הוא בעל הישועות ובעל הנחמות.

אלהינו ואלהי אבותינו, ועלה ויבא ויגיע ויראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר וזכרוננו ופקדוננו, וזכרון אבותינו, וזכרון משיח בן דוד עבדך, וזכרון ירושלים עיר קדשך, וזכרון כל עמך בית ישראל לפניך, לפליטה לטובה לחן ולחסד ולרחמים, לחיים ולשלום ביום חג המצות הזה זכרנו יי אלהינו בו לטובה ופקדנו בו לברכה והושיענו בו לחיים טובים. ובדבר ישועה ורחמים חוס וחסנו ורחם עלינו והושיענו, כי אליך עינינו, כי אל מלך חנון ורחום אתה.

ובנה ירושלים עיר הקדש במהרה בימינו. ברוך אתה יי בונה ברחמינו ירושלים. אמן.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, האל אבינו מלכנו אדירנו בוראנו גאלנו וזכרנו קדושנו קדוש יעקב רוענו רועה ישראל המלך הטוב והמטיב לכל שבכל יום ויום הוא הטוב, הוא מטיב, הוא ייטיב לנו. הוא גמלנו הוא גומלנו הוא יגמלנו לעד, לחן ולחסד ולרחמים ולרחם הצלה והצלחה, ברכה וישועה נחמה פרנסה וכלכלה ורחמים וחיים ושלום וכל טוב ומכל טוב לעולם על יחסרנו.

הרחמן הוא ומלוך עלינו לעולם ועד. הרחמן הוא יתברך בשמים ובארץ. הרחמן הוא ושתבח לדור דורים, ויתפאר בנו לעד ולנצח נצחים, ויתחדר בנו לעד ולעולמי עולמים. הרחמן הוא ופרנסנו בכבוד. הרחמן הוא ישפור עול הגוים מעל צוארנו, והוא יוליכנו קוממיות לארצנו. הרחמן הוא ישלח לנו ברכה מרבה בבית הזה, ועל שלחן זה שאכלנו עליו. הרחמן הוא ישלח לנו את אלהינו הנביא זכור לטוב, ויבשר לנו בשורות טובות ישועות ונחמות. הרחמן הוא יברך את אבי מורי בעל הבית הזה. ואת אמי מורתי בעלת הבית הזה, אותם ואת ביתם ואת זרעם ואת כל אשר להם. אותנו ואת כל אשר לנו, כמו שנתברכו אבותינו אברהם ויחזק ויעקב בכל מפל כל בן יברך אותנו פלנו יחד בברכה שלמה, ונאמר, אמן.

במרום ולמרו עליונים ועליונים זכות שתהא למשמרת שלום. ונשא ברכה מאת יי, וצדקה מאלחי ישענו, ונמצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם.

בשבת: הרחמן הוא ונחילנו יום שכלו שבת ומנוחה לחיי העולמים.

תְּרַחֲמֵן הוּא יִנְחִילֵנוּ יוֹם שְׂפִלוֹ טוֹב. יוֹם שְׂפִלוֹ אַרְוֶה. יוֹם שְׂצַדִּיקִים יוֹשְׁבִים וְעַטְרוֹתֵיהֶם בְּרֹאשֵׁיהֶם וְנִהְנִים מִזֵּיו הַשְּׂכִינָה וַיְחִי חֲלֻקֵינוּ עִמָּהֶם.

תְּרַחֲמֵן הוּא יִזְכֵּנוּ לִימוֹת הַמְּשִׁיחַ וְלַחַיִּי הָעוֹלָם הַבֶּא. מִגְדוֹל יִשׁוּעוֹת מִלְכּוֹ וְעֵשָׂה חֶסֶד לְמְשִׁיחוֹ לְדוֹד וְלִזְרָעוֹ עַד עוֹלָם. עֵשָׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו, הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאֲמֵרוֹ, אָמֵן.

יִרְאוּ אֶת יִי קְדוֹשׁוֹ, כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירְאָיו. כְּפִירִים רָשׁוּ וְרַעְבוּ, וְדָרְשׁוּ יִי לֹא יִחְסְרוּ כָּל טוֹב. הוֹדוּ לִי כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד. פּוֹתַח אֶת יְדֵי, וּמְשַׁבֵּעַ לְכָל חַי רִצּוֹן. בְּרוּךְ הַגִּבּוֹר אֲשֶׁר יִבְטַח בֵּינִי, וְחָיָה יִי מְבֻטָּחוֹ. נַעַר הֵייתִי גַם זִקְנָתִי, וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעְזֵב, וְזָרְעוֹ מִבְּקֶשׁ לֶחֶם. יִי עַז לְעַמּוֹ וַתָּן, יִי יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בְּשְׁלוֹם.

הַנְּנִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְלֶגֶם מִצְוֹת פּוֹם שְׁלִישֵׁי שָׁחוּא כְּנֶגֶד בְּשׁוֹרֵת הַיִּשׁוּעָה, שֶׁאֲמַר תְּקַדּוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל וְגַאֲלָתִי אֲתַכֶּם בְּזָרְעַ נְטוּיָה וּבְשִׁפְטִים גְּדוֹלִים.

בְּרוּךְ אַתָּה יִי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְרִי הַגֶּבֶן.

שְׂפָךְ חַמְתָּךְ אֶל הַגּוֹיִם¹¹⁶ אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּךָ וְעַל מַמְלְכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרְאוּ. כִּי אֲכַל אֶת יַעֲקֹב וְאֶת נְהוֹי חֲשַׁמוֹ. שְׂפָךְ עֲלֵיהֶם וְעַמְּךָ וְחַרוֹן אַפֶּיךָ יִשְׁיָגֵם. תִּרְדָּף בָּאָף וְתִשְׁמִידֵם מִתַּחַת שָׁמַי¹¹⁷.

שׁוֹתֵן בְּהַסְבַּת שְׂמַאל.

לֹא לָנוּ, יִי, לֹא לָנוּ, כִּי לְשִׁמְךָ תָּן כְּבוֹד, עַל חֶסֶדְךָ, עַל אֲמִתְךָ. לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם: אֵיךְ נָא אֲלַחֲיָהֶם וְאֲלַחֲיָנוּ בְּשִׁמִּים, כֹּל אֲשֶׁר חִפֵּץ עָשָׂה. עֲצַפְיָהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֶׂה יְדֵי אָדָם. פֶּה לֶחֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ, עֵינַיִם לֶחֶם וְלֹא יִרְאוּ. אֲזַנָּיִם לֶחֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ, אֵף לֶחֶם וְלֹא יִרְיַחוּ. יְדֵיהֶם וְלֹא יִמְיִשוּן, רַגְלֵיהֶם וְלֹא יִחַלְכוּ, לֹא יִחַגּוּ בַגְּרוֹנָם. כְּמוֹתָם יִהְיוּ עֹשִׂיהֶם, כֹּל אֲשֶׁר בִּטַח בָּהֶם. יִשְׂרָאֵל בִּטַח בֵּי, עֲזָרָם וּמְגַנָּם הוּא. בֵּית אַחֲרָן בִּטְחוּ בֵּי, עֲזָרָם וּמְגַנָּם הוּא.

יִי זָכְרֵנוּ יְבָרֵךְ. יְבָרֵךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל, יְבָרֵךְ אֶת בֵּית אַחֲרָן, יְבָרֵךְ יִרְאֵי יִי, הַקְּטַנִּים עִם הַגְּדוֹלִים. יִסַּף יִי עֲלֵיכֶם, עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם. בְּרוּכִים אַתֶּם לִי, עֹשֶׂה שְׁמִים וְאַרְצָן. הַשְּׁמִים שְׁמִים לִי וְהָאָרֶץ נְתַן לְבְנֵי אָדָם. לֹא הַמְּתִים יִחַלְלוּהָ וְלֹא כָּל יְרֵדֵי דוּמָה. וְאִנְחֵנוּ נִבְרָךְ יָהּ מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם. הַלְלוּהָ. אֲהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע יִי אֶת קוֹלִי, תִּחַנּוּנֵי. כִּי הִטָּה אֲזַנּוֹ לִי וּבִיבִי אֶקְרָא. אֲפַפּוּנִי חֲבִלֵי מוֹת וּמִצָּרֵי שְׂאוֹל מְצַאֲנֵי, צָרָה וַיִּגּוֹן אֲמַצָּא. וּבִשְׁם יִי אֶקְרָא: אֲנָּא יִי מִלְּטָה נַפְשִׁי! חֲנוּן יִי וְצַדִּיק, וְאֲלַחֲיָנוּ

¹¹⁶ טַעַם אֲמִירַת שְׂפוֹךְ חַמְתָּךְ מְבוֹאֵר בְּמַאֲיָרֵי שֶׁהֵיוּ שָׂחָנוּ עוֹמְדִים לְאַחַר צְרַכַּת הַמַּזוֹן שֶׁצָּבַחְנוּ וּצְרַכְנוּ אֶת ה' עַל הַטּוֹבָה שֶׁנָּתַן לָנוּ, לְכַךְ אֲנוּ אֹמְרִים שְׂפוֹךְ חַמְתָּךְ עַל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּךָ הֵיוּ שְׂחִינִים יוֹדְעִים לְצַדֵּךְ וְלַהוֹדוֹת לְה' עַל כָּל הַטּוֹבָה כְּמוֹ שָׂחָנוּ הַיְהוּדִים יוֹדְעִים לַהוֹדוֹת וּלְצַבַּח לָנוּ.

¹¹⁷ פִּירוּשׁ קַטַע זֶה:

שְׂפָךְ חַמְתָּךְ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּךָ שְׂחִינִים יוֹדְעִים מַלְּאוֹת ה'. וְעַל מַמְלְכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרְאוּ. בְּגִלּוֹת פֶּסֶח ה' וּבְנִפְלְאוֹתָיו שֶׁהִלִּיֵּאת מַלְּכִים לֹא קָרְאוּ. וְטַעַם הַדְּבַר שֶׁצְרִיכִים לְשְׂפוֹךְ עֲלֵיהֶם זַעַם כִּי אֲכַל אֶת יַעֲקֹב שֶׁאֲבַד אֶת יַעֲקֹב וְאֶת נְהוֹי חֲשַׁמוֹ. אֶת הַבַּיִת הַמְּקַדֵּשׁ עָשָׂה שִׁהִיָּה שְׂמֵם שְׂפָךְ עֲלֵיהֶם וְעַמְּךָ וְחַרוֹן אַפֶּיךָ יִשְׁיָגֵם. תִּרְדָּף בָּאָף וְתִשְׁמִידֵם מִתַּחַת שָׁמַי שְׂמַי יִי.

מרחם. שמר פתאים יי, דלתי ולי יהושיע. שובי נפשי למנוחוכי, פי יי גמל עלוכי. פי חלצת נפשי ממוות, את עיני מן המעה, את רגלי מדהי. אתחלה לפני יי בארצות החיים. האמנתי פי אדבר, אני עניתי מאד. אני אמרתי בחפזי: כל האדם בזב.

מה אשיב ליי כל תגמולוהי עלי. כום ישועות אשא ובשם יי אקרא. נדרי ליי אשלים נגדה נא לכל עמו. יקר בעיני יי המותה לחסידיו. אנא יי פי אני עבדה, אני עבדה בן אמתה, פתחת למוסרי. לה אצפה זכה תודה ובשם יי אקרא. נדרי ליי אשלים נגדה נא לכל עמו. בהצרות בית יי, בתוככי ירושלים. הללויה.

חללו את יי כל גוים, שפחתו כל האמים. פי גבר עלינו הסדו, ואמת יי לעולם. הללויה.

הודו ליי פי טוב - פי לעולם הסדו

יאמר נא ישראל פי לעולם הסדו.

יאמרו נא בית אחרון פי לעולם הסדו.

יאמרו נא יראי יי פי לעולם הסדו.

מן המצר קראתי יהי, עניי במרחב יהי. יי לי, לא אירא - מה יעשה לי אדם יי לי בעזרי ואני אראה בשנאי. טוב לחסות ביי מבטח באדם. טוב לחסות ביי מבטח בנדיבים. כל גוים סבבוני, בשם יי פי אמילם. סבוני גם סבבוני, בשם יי פי אמילם. סבוני בדברים, העכו פאש קוצים, בשם יי פי אמילם. דחה דחיתני לנפל, ויי עזרני. עזי וזמרת יהי ויהי לי לישועה. קול רנה וישועה באהלי צדיקים: ימין יי עשה חיל, ימין יי רוממה, ימין יי עשה חיל. לא אמנת פי אחיה, ואספר מעשי יהי. יסר יסרני יהי, ולמות לא נתנני. פתחו לי שערי צדק, אבא בם, אודה יהי. זה השער ליי, צדיקים יבאו בו. אודה פי עניתי ויהי לי לישועה. אודה פי עניתי ויהי לי לישועה. אכן מאסו הפונים היתה לראש פנת. מאת יי היתה זאת היא נפלאת בעינינו. מאת יי היתה זאת היא נפלאת בעינינו. זה היום עשה יי נגילה ונשמחה בו:

אנא יי, הושיעה נא

אנא יי, הושיעה נא

אנא יי, הצליחה נא

אנא יי, הצליחה נא

פרוך הפא בשם יי, ברכנוכם מבית יי. פרוך הפא בשם יי, ברכנוכם מבית יי. אל יי ויאר לנו. אסרו חג פעבתים עד קרנות המזבח. אל יי ויאר לנו. אסרו חג פעבתים עד קרנות המזבח. אלי אתה ואודה, אלהי - ארוממך. אלי אתה ואודה, אלהי - ארוממך. הודו ליי פי טוב, פי לעולם הסדו. הודו ליי פי טוב, פי לעולם הסדו.

יחללה יי אלהינו כל מעשיה, וחסידה צדיקים עושי רצונה, וכל עמך בית ישראל ברנה יודו ויברכו, וישפחו ויפארו, וירוממו ויעריצו, ויקדישו וימליכו את שמך, מלפנו. פי לה טוב להודות ולשמך נאה לומר, פי מעולם ועד עולם אתה אל.

הודו ליי פי טוב פי לעולם הסדו. הודו לאלהי האלהים פי לעולם הסדו. הודו לאדני האדנים פי לעולם הסדו. לעשה נפלאות גדלות לבדו פי לעולם הסדו. לעשה השמים פתבונה פי לעולם הסדו. לרוקע הארץ על המים פי לעולם הסדו. לעשה אורים גדלים פי לעולם הסדו. את השמש לממשלת פיום פי לעולם הסדו. את הירח ובוכים לממשלת פלילה פי לעולם הסדו. למפה מצרים בכבוריהם פי לעולם הסדו.

ויוצא ישראל מתוכם כי לעולם חסדו. ביד חזקה
ובזרוע נטויה כי לעולם חסדו. לגזר ים סוף לגזרים
כי לעולם חסדו.

והעביר ישראל בתוכו כי לעולם חסדו. למבח מלכים גדלים כי לעולם חסדו. ויחרג מלכים אדירים כי
לעולם חסדו. לסיחון מלך האמרי כי לעולם חסדו. ולעוג מלך הבשן כי לעולם חסדו. ונתן ארצם לנחלה
כי לעולם חסדו. נחלה לישראל עבדו כי לעולם חסדו. שבשפלנו זכר לנו כי לעולם חסדו. ויפרקנו
מצרינו כי לעולם חסדו. נתן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו. הודו לאל השמים כי לעולם חסדו.

נשמת כל חי תברך את שמך, יי אלהינו, ורוח כל בשר תפאור ותרומם זכרה, מלפניו, תמיד.
מן העולם ועד העולם אתה אל, ומבלעדיך אין לנו מלך גואל ומושיע, פודה ומציל ומפרנס
ומרחם בכל עת צרה וצוקה. אין לנו מלך עוזר וסומך אלא אתה. אלהי הראשונים והאחרונים,
אלוה כל בריות, אדון כל תולדות, המהלל ברב התשבחות, המנהיג עולמו בחסד ובריותיו
ברחמים. ויי ער הנה לא ינום ולא ישן – המעורר ישנים והמקיץ נרדמים, והמשיח אלמים
והמתיר אסורים והסומך נופלים והזוקק פופים. וליך לברך אנחנו מודים. אלו פיננו מלא שירה
פינו, ולשוננו רנה בהמון גליו, ושפתותינו שבה במרחבי רקיע, ועינינו מאירות בשמש וכירה,
ויריניו פרושות בנשרי שמים, ורגלינו קלות כאילות – אין אנחנו מספיקים להודות לך, יי
אלהינו ואלהי אבותינו, ולברך, את שמך מלפניו על אחת, מאלף אלף אלפי אלפים ורבי רבבות
פעמים, המזכות שעשית עם אבותינו ועמנו. מלפנים ממצרים גאלתנו, יי אלהינו, ומבית
עבדים פדיתנו, ברעב זנתנו ובשבע פלפלתנו, מחרב הצלתנו ומדבר מלטתנו, ומחלים רעים
ונאמנים דליתנו. עד הנה עזרנו רחמיך ולא עזבנו חסדיך, ואל תפושנו, יי אלהינו, לנצח. על
פן אברים שפלתנו פנו ורוח ונשמה שנפחת באפינו ולשון אשר שמת בפינו – הן הם יודו
ויברכו וישבחו ויפארו וירוממו ויעריצו ויקדישו וימליכו את שמך מלפניו. פי כל פה לך יודה,
וכל לשון לך תשבוע, וכל ברה לך תברע, וכל קומה לפניך תשתחה, וכל לבבות יראוה, וכל
קרב וכליות יזמרו לשמך, כדבר שכתוב, כל עצמתי תאמרנה: יי, מי כמוך מציל עני מחזק
ממנו ועני ואביון מגזלו. מי ידמה לך ומי ישוה לך ומי יערה לך האל הגדול, הגבור והנורא,
אל עליון, קנה שמים וארץ. נהללה ונשבחה ונפארה ונברך את שם קדשך, פאמור: לדוד, ברכי
נפשי את יי וכל קרבי את שם קדשך.

האל בתעצמות עזה, הגדול בכבוד שמך, הגבור לנצח והנורא בנוראותיה, המלך היושב על פסא
רם ונשא. שוכן עד מרום וקדוש שמו. וכתוב: רגנו צדיקים ביי, לישרים נאווה תהלה. כפי
ישרים תתהלל, ובדברי צדיקים תתברך, ובלשון חסידים תתרום, ובקרב קדושים תתקדש.
ובמקהלות רבבות עמה בית ישראל ברנה ותפאור שמך, מלפניו, בכל דור ודור, שפן חובת כל
היצורים לפניך, יי אלהינו ואלהי אבותינו, להודות להלל לשבח, לפאור לרומם לחדר לברך,
לעלה ולקלם על כל דברי שירות ותשבחות דוד בן ישי עבדך, משיחה.

ישתבח שמך לעד מלפניו, האל המלך הגדול והקדוש בשמים ובארץ, פי לך נאה, יי אלהינו
ואלהי אבותינו, שיר ושבחה, חלל וזמרה, עז וממשלה, נצח, גדלה וגבורה, תהלה ותפאורת,
קדשה ומלכות, ברכות והודאות מעתה ועד עולם. ברוך אתה יי, אל מלך גדול בתשבחות, אל
ההודאות, אדון הנפלאות, הבוחר בשירי זמרה, מלך אל חי העולמים.

הנני מוכן ומזמן לקום מצוות פוס רביעי שהוא כנגד בשורת הישועה, שאמר הקדוש ברוך הוא
לישראל ולקהתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם פורא פרי הגפן.

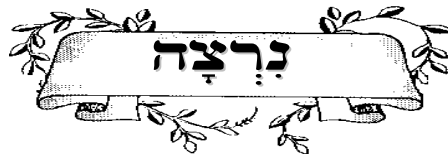

ושותה בהסיבת שמאל

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, עַל הַגָּפֶן וְעַל פְּרֵי הַגָּפֶן, עַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חַמְדָּה טוֹבָה וְרַחֲבָה שְׂרָעִיתָ וְהִנְחַלְתָּ לְאַבוֹתֵינוּ לֶאֱכֹל מִפְּרִיָּהּ וּלְשַׁבֵּעַ מִטוֹבָהּ רַחֵם נָא ד' אֱלֹקֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמּוֹךְ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירָךְ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדְךָ וְעַל מִזְבְּחֶךָ וְעַל חֵיקְלֶךָ וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ וְשִׁמְחֵנוּ בְּבִנְיָנָהּ וְנֹאכַל מִפְּרִיָּהּ וְנִשְׁבַּע מִטוֹבָהּ וְנִבְרַכְךָ עֲלֶיָּהּ בְּקִדְשָׁהּ וּבִטְהָרָהּ (בשבת: וְרָצָה וְהִחְלִיצֵנוּ בַיּוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה) וְשִׁמְחֵנוּ בַּיּוֹם חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה, כִּי אַתָּה ד' טוֹב וּמְטִיב לְכָל וְנוֹדֵה לְךָ עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרֵי הַגָּפֶן. בְּרוּךְ אַתָּה ד' עַל הַגָּפֶן וְעַל פְּרֵי הַגָּפֶן. (בא"י: ועל פרי גפנה)

חֶסֶל סְדוּר פֶּסַח כְּהִלְכָתוֹ, כְּכֹל מִשְׁפָּטוֹ וְחֻקָּתוֹ.
כַּאֲשֶׁר זָכִינוּ לְסִדֵּר אוֹתוֹ מִן הַנְּזֻחַ לַעֲשׂוֹתוֹ.
זֶה שׁוֹכֵן מְעוֹנָה, קוֹמֵם קְהַל עֲדַת מִי מְנָה.
בְּקִרְוֵב נֶהַל נִטְעֵי כְּנֵה פְדוּיִם לְצִיּוֹן בְּרִנָּה.
לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַיִם.
בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים:
לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה.

אלף תתקמ"ח=נולד אברהם

האלף הרביעי

האלף השלישי

100 ←

200 ←

ר"ג = סנהריב וכל חילותיו עולה לירושלים ע"מ להילחם והיה ניסים גדולים, והם נהרגו.

300 ←

שלט = הלום נבוכדנאצר.

400 ←

שלט = המעשה עם בלשאצר.

500 ←

600 ←

700 ←

800 ←

900 ←

1000 ←

← ←

כ"ג = מלחמת המלכים.
מזז = המעשה עם אבימלך.

100 ←

200 ←

ר"ה = יעקב חוזר לארץ כנען ובאמיצע הדרך ה' מזהיר את לבן, ולילה לפני הפגישה עם עשו הוא נאבק עם המלאך.

300 ←

400 ←

תמוז = בני ישראל יוצאים ממצרים.

500 ←

600 ←

תרכ"ן = המעשה עם דבורה וברק במלחמתם עם סיסרא.

700 ←

800 ←

900 ←

תתקכ"ז = נבנה הבית הראשון.

1000 ←

הפיטן הולך ומונה הרבה ניסים שהיו בליל הסדר במשך הדורות

**וּבָבֹן וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה
אָז רוֹב נִסִּים הַפְּלֹאֶת בַּלַּיְלָה,
בְּרֹאשׁ אֲשֶׁמוֹרֶת זֶה הַלַּיְלָה,**

לאגדהם גר צדק נצח שנחלק לו הלילה, וניצח את הרבעת המלכים.

**גַּר צֶדֶק נִצְחָתוֹ כְּנַחֲלֵק לוֹ לַיְלָה,
וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה.**

לאגימלך מלך גר בא המלאך בחלום הלילה והזהיר אותנו.

דִּנְתָּ מֶלֶךְ גֵּר בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה,

את לבן הארמי הזהיר ה' בלילה שלא יגע ביעקב לדעה.

הַפְּחַדְתָּ אֲרָמִי בְּאִמּוֹשׁ לַיְלָה,

ולאחר מן נעשה לו נס בלילה בלחמו עם המלאך.

**וַיִּשֶׁר יִשְׂרָאֵל לְמִלְאָךְ וַיּוֹכֵל לוֹ לַיְלָה,
וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה.**

בקטע זה מתאר הפיטן את הנסים של הריגת בכורי המצרים הנקראים פתרוס ע"ש פתרוס שהיה נכדו של מצרים, ולאחר מכן לא מצאנו את חילם היינו כספם מחמת שישראל הניחו את מצרים ריק כידוע.

**זֶרַע בְּכוֹרֵי פְתָרוֹס מִחֲצֵת בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה,
חִילָם לֹא מִצְאוּ בְּקוֹמָם בַּלַּיְלָה,**

בקטע זה מתאר הפיטן את הנסים של הריגת סיסרא ע"י דבורה וברק שופטי ישראל וסיסרא היה שר על עיר חרושת ומבואר במדרש שהקב"ה לקח שתי כוכבים ולחמו עימו.

**טִיסַת נָגִיד חֲרַשֶׁת סְלִית בְּכוֹכְבֵי לַיְלָה,
וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה.**

בקטע זה מתאר הפיטן את הנסים של הריגת סנחריב שהיה מחרף לעופף ידו על ירושלים ובית המקדש שה' אנוה לו לבית, ואז כל חיילותיו הובאשו מחמת שנעשו לפגרים.

**יַעֲזֵ מִחֲרַף לְנוֹפֵף אוֹוִי, הוֹבִשֶׁת פְּגָרָיו
בַּלַּיְלָה,**

לבגל היה עבודה זרה שיטמו בל והוא כרע לבלתי קום מחמת שהפרסים הרסוהו.

כָּרַע בַּל וּמִצְבוֹ בְּאִישׁוֹן לַיְלָה,

ולדניאל נגלה חלמו של גבוכנאצר בליל.

**לְאִישׁ חֲמוּדוֹת נִגְלָה רֵז חֲזוֹת לַיְלָה,
וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה.**

בקטע זה מתאר הפיטן את הנסים של הריגת בלשאצר (הזכירו גם בקטע הקודם) ובלשאצר שתה לשכרה בכלי קודש של הבית המקדש בלילה זה והוא נהרג.

מִשְׁתַּכַּר בְּכִלֵי קֹדֶשׁ נִהָרַג בּוֹ בַּלַּיְלָה,

דניאל שהוא פתר את חלומות של גבוכנאצר ולאחר מכן השליכוהו לבור נמלט מהבור בליל זה.

נִזְשַׁע מִבוֹר אַרְיֹזת פוֹתַר בַּעֲתוֹתַי לַיְלָה,

המן שהיה לו שנאה הלך וכתב ספרים.

**שִׁנְאָה נָטַר אָגְנִי וְכָתַב סְפָרִים בַּלַּיְלָה,
וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה.**

באמצע הליל היה לאתשורוש נידודי שינה ומה היה כידוע נס פורים.

**עוֹרֶרְתָּ נִצְחָף עָלָיו בְּנִדְד שְׁנַת לַיְלָה,
פוֹרָה תִּדְרוֹף לְשׁוֹמֵר מַה מוֹלִיָּה,
צָרַח כְּשׁוֹמֵר וְשָׁח אֶתָּא בְּקֹר וְגַם לַיְלָה,
וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה**

**קָרַב יוֹם אֲשֶׁר הוּא לֹא יוֹם וְלֹא לַיְלָה,
רַם הוֹדַע פִּי לָךְ הַיּוֹם אַף לָךְ הַלַּיְלָה,
שׁוֹמְרִים הַפְּקֹד לְעִירְךָ כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה,
תִּאֲוֵר כְּאֹר יוֹם חֲשֻׁבַת לַיְלָה
וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה.**

יה ראש כל און מחצת כליל שמור פסח,
 כביר, על פן בכור פסחת בדם פסח,
 לבלתי תת משחית לבא פתחי בפסח,
 ואמרתם זבח פסח

ובכן ואמרתם זבח פסח
 אמין גבורותיה הפלאת בפסח,
 בראש כל מועדות נשאת פסח,
 גלית לאזרחי חצות ליל פסח,
 ואמרתם זבח פסח

מסגרת סגרה בעתותי פסח,
 נשמדה מדין בצליל שעורי עמר פסח,
 שורפו משמני פול ולוד ביקר יקוד פסח,
 ואמרתם זבח פסח

דלתיו דפקת כהם היום בפסח,
 הסעיד נוצצים עגות מצות בפסח,
 ואל הבקר רץ זכר לשור ערף פסח,
 ואמרתם זבח פסח

עוד היום בנב לעמוד עד געה עונת פסח,
 פס יד בתכה לקענע צול בפסח,
 צפה הצפית ערוף השלחן בפסח,
 ואמרתם זבח פסח

זועמו סדומים ולוהטו באש בפסח,
 חליץ לוט מהם ומצות אפה בקין פסח,
 טאטאת אדמת מר ונה בעברך בפסח,
 ואמרתם זבח פסח

קחל בנסה הרסה לשלש צום בפסח,
 ראש מבית רשע מחצת בעין המשים בפסח,
 שתי אלה רגע תביא לעוצית בפסח,
 תעז ידה ותרום ימינה כליל התקדש חג פסח,
 ואמרתם זבח פסח.

פי לו נאה, פי לו יאה.

מושל במלוכה, נורא בהלכה סביביו
 יאמרו לו:
 לה ולה, לה פי לה, לה אף לה, לה יי
 הממלכה, פי לו נאה, פי לו יאה.

אדיר במלוכה, בחור בהלכה, גהודיו יאמרו לו:
 לה ולה, לה פי לה, לה אף לה, לה יי הממלכה,
 פי לו נאה, פי לו יאה.

עניו במלוכה, פודה בהלכה, צדיקיו יאמרו
 לו:

לה ולה, לה פי לה, לה אף לה, לה יי
 הממלכה, פי לו נאה, פי לו יאה.

דגול במלוכה, הדור בהלכה, ותיקיו יאמרו לו:
 לה ולה, לה פי לה, לה אף לה, לה יי הממלכה,
 פי לו נאה, פי לו יאה.

קדוש במלוכה, רחום בהלכה שנאניו
 יאמרו לו:

לה ולה, לה פי לה, לה אף לה, לה יי
 הממלכה, פי לו נאה, פי לו יאה.

זבאי במלוכה, חסין בהלכה טפסריו יאמרו לו:
 לה ולה, לה פי לה, לה אף לה, לה יי הממלכה,
 פי לו נאה, פי לו יאה.

תקוף במלוכה, תומך בהלכה תמימיו
 יאמרו לו:

לה ולה, לה פי לה, לה אף לה, לה יי
 הממלכה, פי לו נאה, פי לו יאה.

יחיד במלוכה, כביר בהלכה למודיו יאמרו לו:
 לה ולה, לה פי לה, לה אף לה, לה יי הממלכה,
 פי לו נאה, פי לו יאה.

אֲדִיר הוּא יבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב. בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנָה, אֵל בְּנָה, אֵל בְּנָה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.

בְּחֹר הוּא, גְּדוֹל הוּא, דָּגוּל הוּא יבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב. בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנָה, אֵל בְּנָה, אֵל בְּנָה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.

הָדוּר הוּא, וְתֵיִק הוּא, זָבָאֵי הוּא יבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב. בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנָה, אֵל בְּנָה, אֵל בְּנָה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.

חֲסִיד הוּא, טָהוֹר הוּא, יְחִיד הוּא יבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב. בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנָה, אֵל בְּנָה, אֵל בְּנָה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.

כַּפִּיר הוּא, לְמוֹד הוּא, מְלֶךְ הוּא יבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב. בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנָה, אֵל בְּנָה, אֵל בְּנָה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.

נֹרָא הוּא, סָגִיב הוּא, עֲזוּז הוּא יבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב. בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנָה, אֵל בְּנָה, אֵל בְּנָה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.

פֹּדֶה הוּא, צְדִיק הוּא, קְדוֹשׁ הוּא יבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב. בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנָה, אֵל בְּנָה, אֵל בְּנָה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.

רְחוּם הוּא, שְׂדֵי הוּא, תַּקִּיף הוּא יבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב. בְּמַהֲרָה, בְּמַהֲרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנָה, אֵל בְּנָה, אֵל בְּנָה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב.

אָחַד מִי יוֹדֵעַ? אָחַד אֲנִי יוֹדֵעַ: אָחַד אֱלֹהֵינוּ שְׂבַשְׁמִים וּבְאָרְץ.

שְׁנַיִם מִי יוֹדֵעַ? שְׁנַיִם אֲנִי יוֹדֵעַ: שְׁנַיִם לַחֹת הַבְּרִית. אָחַד אֱלֹהֵינוּ שְׂבַשְׁמִים וּבְאָרְץ.

שְׁלֹשָׁה מִי יוֹדֵעַ? שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ: שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת, שְׁנַיִם לַחֹת הַבְּרִית, אָחַד אֱלֹהֵינוּ שְׂבַשְׁמִים וּבְאָרְץ.

אַרְבַּע מִי יוֹדֵעַ? אַרְבַּע אֲנִי יוֹדֵעַ: אַרְבַּע אֲמָחוֹת, שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת, שְׁנַיִם לַחֹת הַבְּרִית, אָחַד אֱלֹהֵינוּ שְׂבַשְׁמִים וּבְאָרְץ.

חֲמִשָּׁה מִי יוֹדֵעַ? חֲמִשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ: חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָחוֹת, שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת, שְׁנַיִם לַחֹת הַבְּרִית, אָחַד אֱלֹהֵינוּ שְׂבַשְׁמִים וּבְאָרְץ.

שֵׁשׁ מִי יוֹדֵעַ? שֵׁשׁ אֲנִי יוֹדֵעַ: שֵׁשׁ סְדְרֵי מוֹשֶׁה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָחוֹת, שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת, שְׁנַיִם לַחֹת הַבְּרִית, אָחַד אֱלֹהֵינוּ שְׂבַשְׁמִים וּבְאָרְץ.

שִׁבְעָה מִי יוֹדֵעַ? שִׁבְעָה אֲנִי יוֹדֵעַ: שִׁבְעָה יָמֵי שַׁבָּת, שֵׁשׁ סְדְרֵי מוֹשֶׁה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָחוֹת, שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת, שְׁנַיִם לַחֹת הַבְּרִית, אָחַד אֱלֹהֵינוּ שְׂבַשְׁמִים וּבְאָרְץ.

שְׁמוֹנָה מִי יוֹדֵעַ? שְׁמוֹנָה אֲנִי יוֹדֵעַ: שְׁמוֹנָה יָמֵי מוֹלָה, שִׁבְעָה יָמֵי שַׁבָּת, שֵׁשׁ סְדְרֵי מוֹשֶׁה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָחוֹת, שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת, שְׁנַיִם לַחֹת הַבְּרִית, אָחַד אֱלֹהֵינוּ שְׂבַשְׁמִים וּבְאָרְץ.

תְּשַׁעָה מִי יוֹדֵעַ? תְּשַׁעָה אֲנִי יוֹדֵעַ: תְּשַׁעָה יְרַחֵי לְדָה, שְׁמוֹנָה יָמֵי מוֹלָה, שִׁבְעָה יָמֵי שַׁבָּת, שֵׁשׁ סְדְרֵי מוֹשֶׁה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָחוֹת, שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת, שְׁנַיִם לַחֹת הַבְּרִית, אָחַד אֱלֹהֵינוּ שְׂבַשְׁמִים וּבְאָרְץ.

עֲשָׂרָה מִי יוֹדֵעַ? עֲשָׂרָה אֲנִי יוֹדֵעַ: עֲשָׂרָה יְרַחֵי לְדָה, שְׁמוֹנָה יָמֵי מוֹלָה, שִׁבְעָה יָמֵי שַׁבָּת, שֵׁשׁ סְדְרֵי מוֹשֶׁה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָחוֹת, שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת, שְׁנַיִם לַחֹת הַבְּרִית, אָחַד אֱלֹהֵינוּ שְׂבַשְׁמִים וּבְאָרְץ.

עֲשָׂרָה מִי יוֹדֵעַ? עֲשָׂרָה אֲנִי יוֹדֵעַ: עֲשָׂרָה דְּבָרִיאַ, תְּשַׁעָה יְרַחֵי לָדָה, שְׁמוֹנֶה יָמֵי מִילָה, שִׁבְעָה יָמֵי שְׁפָתָא, שֵׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֲוִמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָחוֹת, שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאַרְיָן

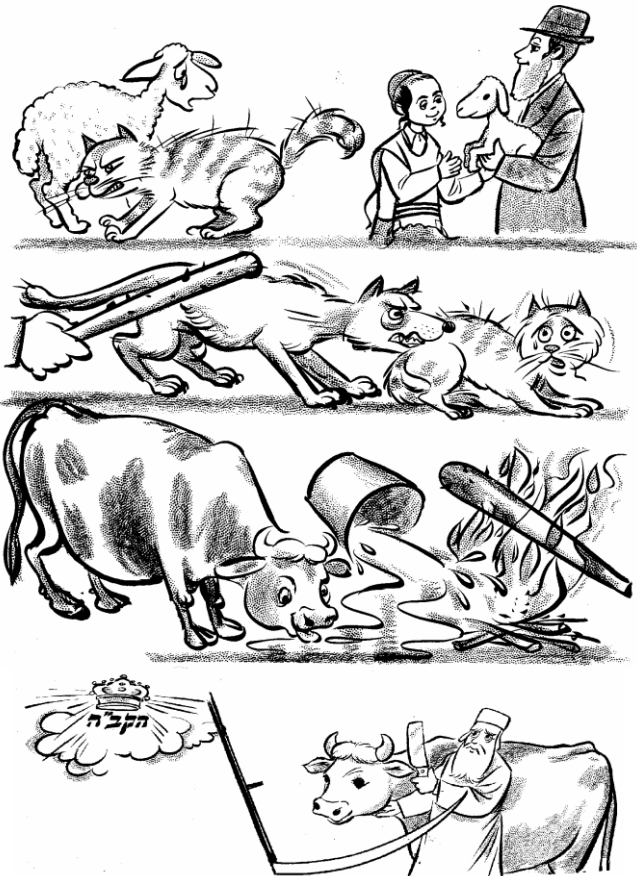
אֶחָד עֲשָׂר מִי יוֹדֵעַ? אֶחָד עֲשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ: אֶחָד עֲשָׂר בּוֹכְבֵיא, עֲשָׂרָה דְּבָרִיאַ, תְּשַׁעָה יְרַחֵי לָדָה, שְׁמוֹנֶה יָמֵי מִילָה, שִׁבְעָה יָמֵי שְׁפָתָא, שֵׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֲוִמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָחוֹת, שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאַרְיָן

שְׁנַיִם עֲשָׂר מִי יוֹדֵעַ? שְׁנַיִם עֲשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ: שְׁנַיִם עֲשָׂר שְׁבַטֵיא, אֶחָד עֲשָׂר בּוֹכְבֵיא, עֲשָׂרָה דְּבָרִיאַ, תְּשַׁעָה יְרַחֵי לָדָה, שְׁמוֹנֶה יָמֵי מִילָה, שִׁבְעָה יָמֵי שְׁפָתָא, שֵׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֲוִמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָחוֹת, שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאַרְיָן

שְׁלֹשָׁה עֲשָׂר מִי יוֹדֵעַ? שְׁלֹשָׁה עֲשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ: שְׁלֹשָׁה עֲשָׂר מַדִּיאַ. שְׁנַיִם עֲשָׂר שְׁבַטֵיא, אֶחָד עֲשָׂר בּוֹכְבֵיא, עֲשָׂרָה דְּבָרִיאַ, תְּשַׁעָה יְרַחֵי לָדָה, שְׁמוֹנֶה יָמֵי מִילָה, שִׁבְעָה יָמֵי שְׁפָתָא, שֵׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֲוִמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָחוֹת, שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאַרְיָן

פיוט חד גדיא

לְשׁוֹנוֹ בְּאֶרְמִית חָבֵל מְעוֹרָב בּוֹ בִּיטוּיִם בְּלָשׁוֹן הַקּוּדֵשׁ, כּוֹנֵת הַמְשׁוֹרָר הוּא ע"פ מִימְרָא שֶׁל ר"ע בְּאֲבוֹת עַל לֹאטְפַת לֹאטְפוֹד וְסוֹף מְטִיפִיד יִטּוּפוֹן הֵיינו שְׁכוֹלֵם הַחֲחוּל וְהַמִּים וְכו' נִעֲנָשׁוּ הַיּוֹת וְהַסִּיבָה שֶׁהֵם הִעֲנִישׁוּ אֶת הַשָּׁנִי הוּא לֹא בְּגַלֵּל הַמַּעֲשֶׂה הֵרַע שֶׁעָשׂוּ אֲלֵא בְּעִצּוֹר רֹעַ מֵעַלְלֵיהֶם לְכַךְ נִעֲנָשׁוּ בְּסוֹף כּוֹלֵם, בְּמִשְׁךְ הַדּוֹרוֹת נִחְזְרוּ עַל פִּיּוֹט זֶה כִּמָּה בִּיאֻרִים מַגְדוּלֵי הַתּוֹרָה וְהַקְּבֵלָה.

חַד גְּדִיא, חַד גְּדִיא הַזְּבִין אֶפְסָ בְּתַרֵי זִוְי, חַד גְּדִיא, חַד גְּדִיא.

וְאֵתָא שְׁוִנְרָא וְאֶבְלָה לְגְדִיא, הַזְּבִין אֶפְסָ בְּתַרֵי זִוְי, חַד גְּדִיא, חַד גְּדִיא.

וְאֵתָא בְּלָפָא וְנִשְׁף לְשׁוֹנְרָא, הַאֶבְלָה לְגְדִיא, הַזְּבִין אֶפְסָ בְּתַרֵי זִוְי, חַד גְּדִיא, חַד גְּדִיא.

וְאֵתָא חֲוִטְרָא וְחִפָּה לְבָלָפָא, הַנִּשְׁף לְשׁוֹנְרָא, הַאֶבְלָה לְגְדִיא, הַזְּבִין אֶפְסָ בְּתַרֵי זִוְי, חַד גְּדִיא, חַד גְּדִיא.

וְאֵתָא נִרְאָ וְשָׂרְף לְחֲוִטְרָא, הַחִפָּה לְבָלָפָא, הַנִּשְׁף לְשׁוֹנְרָא, הַאֶבְלָה לְגְדִיא, הַזְּבִין אֶפְסָ בְּתַרֵי זִוְי, חַד גְּדִיא, חַד גְּדִיא.

וְאֵתָא מִיָּא וְכִבְה לְנִרְאָ, הַשָּׂרְף לְחֲוִטְרָא, הַחִפָּה לְבָלָפָא, הַנִּשְׁף לְשׁוֹנְרָא, הַאֶבְלָה לְגְדִיא, הַזְּבִין אֶפְסָ בְּתַרֵי זִוְי, חַד גְּדִיא, חַד גְּדִיא.

וְאֵתָא תוֹרָא וְשָׂתָה לְמִיָּא, הַכִּבְה לְנִרְאָ, הַשָּׂרְף לְחֲוִטְרָא, הַחִפָּה לְבָלָפָא, הַנִּשְׁף לְשׁוֹנְרָא, הַאֶבְלָה לְגְדִיא, הַזְּבִין אֶפְסָ בְּתַרֵי זִוְי, חַד גְּדִיא, חַד גְּדִיא.

וְאֵתָא הַשׁוֹחֵט וְשַׁחַט לְתוֹרָא, הַשָּׂתָה לְמִיָּא,

דְּכַבֵּה לְנוֹרָא, דְּשַׂרְף לְחוּטְרָא, דְּהַכָּה לְכַלְפָּא, דְּנִשֵּׁף לְשׁוֹנְרָא, דְּאֶכְלָה לְגִדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי
 זַוְיָ, חַד גְּדִיָא, חַד גְּדִיָא.
 וְאַתָּא מְלַאךְ הַמּוֹת וְשַׁחַט לְשׁוֹחַט, דְּשַׁחַט לְתוֹרָא, דְּשַׁתָּה לְמוֹיָא, דְּכַבֵּה לְנוֹרָא, דְּשַׂרְף לְחוּטְרָא,
 דְּהַכָּה לְכַלְפָּא, דְּנִשֵּׁף לְשׁוֹנְרָא, דְּאֶכְלָה לְגִדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְיָ, חַד גְּדִיָא, חַד גְּדִיָא.
 וְאַתָּא חֲקֻדוֹשׁ פְּרוּף הוּא וְשַׁחַט לְמְלַאךְ הַמּוֹת, דְּשַׁחַט לְשׁוֹחַט, דְּשַׁחַט לְתוֹרָא, דְּשַׁתָּה לְמוֹיָא,
 דְּכַבֵּה לְנוֹרָא, דְּשַׂרְף לְחוּטְרָא, דְּהַכָּה לְכַלְפָּא, דְּנִשֵּׁף לְשׁוֹנְרָא, דְּאֶכְלָה לְגִדְיָא,
 דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְיָ, חַד גְּדִיָא, חַד גְּדִיָא.

ניגון אדיר הוא באידיש שבבתים רבים שרים אותו מצורף ביאור באותיות קטנות

<p>אַלְלֵמְעֵטִיגער כל יכול גאַט, נון ובכּוּן בּוֹי דִיין טעמפּעל שִׁירָה בנה ביתך בקרוב אַלְלֵזאַשִׁיר הנה בקרוב אַין אַלְלֵזאַבאַלד והנה כבר אַין אונזערען טאַגען במהרה בימינו שִׁירָה בקרוב יאַ שִׁירָה, נון בּוֹי, נון בּוֹי, נון בּוֹי דִיין טעמפּעל היכלך שִׁירָה.</p>
<p>באַרימהערציגער רחום גאַט, גרויסער גדול גאַט, דעמוטיגער ענוותן גאַט, נון בּוֹי דִיין טעמפּעל שִׁירָה. אַלְלֵזאַשִׁיר אַין אַלְלֵזאַבאַלד אַין אונזערען טאַגען שִׁירָה יאַ שִׁירָה, נון בּוֹי נון בּוֹי, נון בּוֹי דִיין טעמפּעל שִׁירָה.</p>
<p>הויכער רם גאַט, ווארהאפטיגער אמתִי גאַט, זיסער מתוק גאַט, חן'האַפטיגער גאַט חנני, נון בּוֹי דִיין טעמפּעל שִׁירָה, אַלְלֵזאַשִׁיר אַין אַלְלֵזאַבאַלד אַין אונזערען טאַגען שִׁירָה יאַ שִׁירָה, נון בּוֹי נון בּוֹי, נון בּוֹי דִיין טעמפּעל שִׁירָה.</p>
<p>טוגענדליכער גאַט בעל מידות טובות, יידישער גאַט, נון בּוֹי דִיין טעמפּעל שִׁירָה. אַלְלֵזאַשִׁיר אַין אַלְלֵזאַבאַלד אַין אונזערען טאַגען שִׁירָה יאַ שִׁירָה, נון בּוֹי נון בּוֹי, נון בּוֹי דִיין טעמפּעל שִׁירָה.</p>
<p>פרעפטיגער חזק גאַט, לעבענדיגער חי גאַט, מעכטיגער עצום גאַט, נאַמהאַפטיגער בעל שם גאַט, סענפטיגער רך גאַט, עבִיגער נצחי גאַט, נון בּוֹי דִיין טעמפּעל שִׁירָה. אַלְלֵזאַשִׁיר אַין אַלְלֵזאַבאַלד אַין אונזערען טאַגען שִׁירָה יאַ שִׁירָה, נון בּוֹי נון בּוֹי, נון בּוֹי דִיין טעמפּעל שִׁירָה.</p>
<p>פורכטבאַרער נורא גאַט, צימליכער הולם גאַט, קעניגליכער מלכותי גאַט, רייכער עשיר גאַט, נון בּוֹי דִיין טעמפּעל שִׁירָה. יאַ שִׁירָה, נון בּוֹי נון בּוֹי, נון בּוֹי דִיין טעמפּעל שִׁירָה</p>
<p>שענער נאה גאַט, תרויהאַפטיגער אמיין גאַט, נון בּוֹי דִיין טעמפּעל שִׁירָה. אַלְלֵזאַשִׁיר אַין אַלְלֵזאַבאַלד אַין אונזערען טאַגען שִׁירָה יאַ שִׁירָה, נון בּוֹי נון בּוֹי, נון בּוֹי דִיין טעמפּעל שִׁירָה.</p>
<p>דו ביסט אתה לבד גאַט און קיינער מעהר ולא אחר בלעדיך, נון בּוֹי דִיין טעמפּעל שִׁירָה. אַלְלֵזאַשִׁיר אַין אַלְלֵזאַבאַלד אַין אונזערען טאַגען שִׁירָה יאַ שִׁירָה, נון בּוֹי נון בּוֹי, נון בּוֹי דִיין טעמפּעל שִׁירָה</p>